

**TEMBUNG KAHANAN ANDHAHAN ING CARIYOS RAKYAT
ALASKATO LAN JALUKURA ANGGITANIPUN AL ARIS PURNOMO**

SKRIPSI

Kaaturaken dhumateng Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah
Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta
Minangka Jejangkeping Pandadaran Anggayuh
Gelar Sarjana Pendidikan

Dening :
Dwi Ratna Listyaningrum
NIM 10205241010

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA
JUNI 2014**

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan Tembung Kahanan Andhahan ing Cariyos *Rakyat Alaskato Lan Jalukura* Anggitanipun Al Aris Purnomo menika sampun pikantuk palilah dening *pembimbing* sarta sampun samekta ing pandadaran.

Yogyakarta, 16 Juni 2014

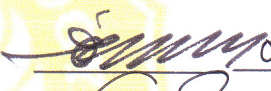
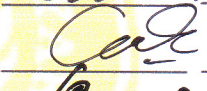
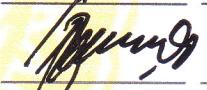
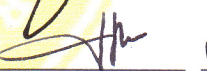
Pembimbing,

Dra. Siti Mulyani M. Hum

NIP. 19620729 198703 2 002

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Tembung Kahanan Andhahan ing Cariyos Rakyat Alaskato Lan Jalukura Anggitanipun Al Aris Purnomo* punika sampun dipunandharaken wonten ing pandadaran sangajenging *Dewan Penguji* wonten ing tanggal 4 Juli 2014 saha dipuntetepaken lulus.

DEWAN PENGUJI			
Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Dr. Suwardi, M.Hum	Ketua Penguji		08-07-2014
Sri Hertanti Wulan, M.Hum	Sekretaris Penguji		10-07-2014
Drs. Hardiyanto, M.Hum	Penguji I		08-07-2014
Dra. Siti Mulyani, M. Hum	Penguji II		10-07-2014

Yogyakarta, 14 Juli 2014

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M.Pd.

NIP. 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tandha tangan ing ngandhap menika, kula :

Nama : Dwi Ratna Listyaningrum

NIM : 10205241010

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

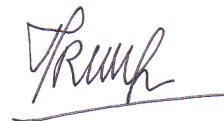
Fakultas : Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

ngandharaken bilih *karya ilmiah* menika minangka asiling panaliten kula piyambak. Samangertos kula *karya ilmiah* menika boten ngemot *materi* ingkang kaserat dening tiyang sanes, kejawi perangan-perangan tartamtu ingkang kula pethik sarana kangge dhasar panyeratan kanthi nggatosaken tata cara saha paugeran panyeratan *karya ilmiah* ingkang limrah.

Seratan ing wedharan menika kula serat kanthi saestu. Menawi kasunyatanipun kabukti bilih wedharan menika boten leres, bab menika dados tanggel jawab kula minangka pribadi.

Yogyakarta, 16 Juni 2014

Panyerat

Dwi Ratna Listyaningrum

SESANTI

“Ambeg utama, andhap asor”
(panyerat)

Tak ada rahasia untuk mencapai sukses, sukses itu dapat terjadi dengan persiapan,
kerja keras, dan mau belajar dari kegagalan.
(Mario Teguh)

PISUNGSUNG

Linambaran kanthi pamuji syukur dhateng ngarsaning Allah SWT, skripsi menika
kula pisungsungaken dhumateng tiyang sepuh kekalih ingkang sampun paring
panyengkuyung, pandonga, bea, saha sih katresnan.

PRAWACANA

Alhamdulillahirobbil'alamin, panyerat ngaturaken rasa sukur dhumateng ngarsanipun Gusti Allah ingkang Maha Agung, ingkang sampun paring lumubering rahmat saha hidayahipun dhateng panyerat saengga skripsi kanthi irah-irahan "**Tembung Kahanan Andhahan ing Cariyos Rakyat Alaskato Lan Jalukura Anggitanipun Al Aris Purnomo**" menika saged kaimpun kanthi nir ing sambekala. Skripsi menika kaserat kangge jejangkeping pandadaran anggayuh gelar sarjana pendidikan.

Panyerat ugi ngaturaken agunging panuwun dhateng sadaya pihak ingkang sampun paring pambiyantu saha panyengkuyungipun awit saking purwaka dumugi paripurnanipun skripsi menika. Kanthi raos ingkang tulus panyerat ngaturaken agunging panuwun dhumateng :

1. Bapak Prof. Dr. Rochmad Wahab, M.Pd, M.A. minangka Rektor Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring wekdal kangge sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah menika.
2. Bapak Prof. Dr. Zamzani, minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni ingkang sampun paring kalodhangan anggen kula nyerat skripsi.
3. Bapak Dr. Suwardi, M. Hum. minangka Ketua Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring kawruh saha pandom salebeting kula sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah.
4. Ibu Siti Mulyani, M. Hum. minangka *dosen pembimbing* ingkang sampun kersa paring bimbingan, piwulang, saha pandonga dhateng panyerat.
5. Ibu Prof. Dr. Endang Nurhayati, M. Hum. minangka Penasehat Akademik ingkang sampun paring piwulang saha wejangan ing salaminipun sinau wonten ing Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah.
6. Bapak-Ibu Dosen Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring mawarni-warni kawruh ingkang murakabi tumrap panyerat.
7. *Staf administrasi* jurusan Pendidikan Bahasa Daerah awit sadaya pambiyantunipun.

8. Tiyang sepuh kekalih, Bapak Supriyatno saha Ibu Sri Suparti ingkang boten nate kendhat paring pandonga, panyengkuyung, saha katresnanipun.
9. Mas Eko saha Mas Widha ingkang tansah paring panjurung saha pambiyantunipun.
10. Para kanca Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah angkatan 2010 mliginipun kanca-kanca kelas A minangka kanca nalika bingah saha susah.
11. Kanca-kanca KKN-PPL UNY 2013 wonten ing SMP Negeri 1 Patuk awit panjurungipun.
12. Sedaya pihak ingkang sampun paring panyengkuyung saha pambiyantu ingkang boten saged dipunsebataken sedaya, satemah skripsi menika saged paripurna.

Skripsi menika temtu kemawon taksih dereng saged kawastan sae saha jangkep menapa malih sampurna. Pramila saking menika sadaya pamanggih saha panyaruwe ingkang tumuju murih langkung sae, jangkep. saha kasampurnaning skripsi menika tansah katampi kanthi raos bingah saha atur panuwun. Mugi-mugi skripsi menika tansah saged murakabi tumrap para pamaos. Wasana nyuwun agunging pangapunten saha maturnuwun.

Yogyakarta, 16 Juni 2014

Panyerat,

Dwi Ratna Listyaningrum

PRATELAN ISI

	Kaca
IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	vii
PRATELAN ISI	xi
PRATELAN TABEL	xii
PRATELAN LAMPIRAN	xiii
PRATELAN CEKAKAN	xiv
SARINING PANALITEN	xv
 BAB I PURWAKA	 1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Perkawis	4
C. Watesaning Perkawis	4
D. Wosing Perkawis	5
E. Ancasing Panaliten.....	5
F. Paedahing Panaliten	6
G. Pangertosan Tembung.....	6
 BAB II GEGARAN TEORI	 8
A. Morfologi	8
1. Pangertosan	8
2. Proses Morfologi	9
B. Tembung	13
C. Tembung Kahanan Andhahan	17
D. <i>Tipe</i> Makna Tembung Kahanan Andhahan	19

E. Nalaring Pikir	21
F. Panaliten ingkang Jumbuh	22
BAB III CARA PANALITEN.....	24
A. Jinising Panaliten	24
B. Data saha Sumber Data	24
C. Caranipun Ngempalaken Data	24
D. Pirantining Panaliten	25
E. Caranipun Nganalisis Data.....	26
F. <i>Validitas</i> saha <i>Reliabilitas</i>	29
BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN	31
A. Asiling Panaliten	31
B. Pirembagan	40
1. Tembung Kahanan Andhahan mawi Ater-Ater/ <i>Prefiks</i>	40
a. Ater-Ater Hanuswara {N-}	41
1) Ater-Ater {n-}	41
2) Ater-Ater {m-}	46
3) Ater-Ater {ng-}	55
b. Ater-Ater {mi-}	63
c. Ater-Ater {ke-}	64
2. Tembung Kahanan Andhahan mawi Seselan/ <i>Infiks</i>	67
a. Seselan {-um-}	67
b. Seselan {-em-}	74
c. Seselan {-in-}	79
3. Tembung Kahanan Andhahan mawi Panambang/ <i>Sufiks</i>	81
4. Tembung Kahanan Andhahan mawi <i>Konfiks</i>	87
a. <i>Konfiks</i> {ka-/an}	88
b. <i>Konfiks</i> {ke-/en}	97
c. <i>Konfiks</i> {ke-/an}	92
d. <i>Konfiks</i> {ng-/i}	107
e. <i>Konfiks</i> {ny-/i}	110

5. Tembung Kahanan Andhahan mawi <i>Afiks Gabung</i>	112
a. <i>Afiks Gabung</i> {ng-/i}	113
b. <i>Afiks Gabung</i> {mi-/i}	117
BAB V PANUTUP	120
A. Dudutan.....	120
B. <i>Implikasi</i>	122
C. Pamrayogi	123
KAPUSTAKAN	124
LAMPIRAN	125

PRATELAN TABEL

	Kaca
Tabel 1 : Wuwuhan Basa Jawi	10
Tabel 2 : Format Kartu Data Tembung Kahanan Andhahan ing Cariyos <i>Rakyat Alaskato Lan Jalukura Anggitanipun Al Aris Purnomo</i>	25
Tabel 3 : Format Tabel Analisis Tembung Kahanan Andhahan ing <i>Cariyos Rakyat Alaskato Lan Jalukura Anggitanipun Al Aris</i> <i>Purnomo</i>	28
Tabel 4 : Pangrimbaging Tembung Kahanan Andhahan ing Cariyos <i>Rakyat Alaskato Lan Jalukura Anggitanipun Al Aris Purnomo</i>	32

PRATELAN LAMPIRAN

Kaca

Lampiran : Asiling Analisis Tembung Kahanan Andhahan ing

Cariyos Rakyat Alaskato Lan Jalukura Anggitanipun

Al Aris Purnomo 125

PRATELAN CEKAKAN

Mt	: Mental
No	: Nomor
Rs	: Raos
TA	: Tembung Aran
TK	: Tembung Kahanan
TKA	: Tembung Kahanan Andhahan
TP	: Tembung Pakon
Uk	: Ukuran
Wj	: Wujud
Wr	: Warni

**TEMBUNG KAHANAN ANDHAHAN ING CARIYOS RAKYAT
ALASKATO LAN JALUKURA ANGGITANIPUN AL ARIS PURNOMO**

**Dening
Dwi Ratna Listyaningrum
NIM 10205241010**

SARINING PANALITEN

Panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo. Pirembagan panaliten menika adhedhasar wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* makna tembung kahanan andhahan.

Panaliten menika migunakaken jinis panaliten *deskriptif*. Data panaliten awujud ukara-ukara ingkang nedahaken panganggening tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura*. Caranipun ngempalaken data ing panaliten menika migunakaken teknik maos saha nyerat. Pirantining panaliten inggih menika *human instrumen* ingkang kabiyantu kartu data. Data ingkang sampun kapanggihaken dipunanalisis lajeng kaandharaken mawi teknik *deskriptif*. Caranipun ngesahaken data lumantar *validitas* teori inggih menika teori morfologi saha semantis, ugi migunakaken *reliabilitas stabilitas*.

Asiling panaliten menika nedahaken bilih wuwuhan ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan kaperang dados 5 inggih menika ater-ater/*prefiks*, seselan/*infiks*, panambang/*sufiks*, *konfiks*, saha *afiks gabung*. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater/*prefiks* ingkang kapanggihaken kados ta ater-ater hanuswara {n-, m-, ng-}, ater-ater {mi-}, saha ater-ater {ke-} kanthi *tipe* makna wujud, ukuran, raos, saha mental. Tembung kahanan andhahan mawi seselan/*infiks* ingkang kapanggihaken inggih menika {-um-}, {-em-}, saha {-in-} kanthi *tipe* makna ukuran, warni, raos saha mental. Tembung kahanan andhahan mawi panambang/*sufiks* ingkang dipunpanggihaken inggih menika panambang {-an} kanthi *tipe* makna ukuran, raos, saha mental. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* ingkang dipunpanggihaken inggih menika {ka-/an}, {ke-/en}, {ke-/an}, {ng-/i}, saha {ny-/i} kanthi *tipe* makna ukuran, raos, saha mental. Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* ingkang kapanggihaken inggih menika {ng-/i} saha {mi-/i} kanthi *tipe* makna raos saha mental.

**Pamijining Tembung : Tembung Kahanan Andhahan. Cariyos Rakyat
Alaskato Lan Jalukura.**

BAB I PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Basa Jawi menika basa ingkang dipunginakaken tiyang Jawi kangge sarana wawan rembag minangka sesambetan ing bebrayan. Wawan rembag menika ancasipun kangge mangertosi *informasi* ingkang dipunbetahaken, ugi saged kangge ngandharaken *ide, gagasan*, saha pamanggih. Wawan rembag menika dipunbedakaken dados kalih inggih menika *verbal* ingkang awujud lisan saha seratan, sarta *non verbal* ingkang awujud basa *isyarat* utawi *simbol-simbol*.

Salah satunggaling tuladha wawan rembag *verbal* wujud lesan saha saged ugi wujud seratan inggih menika cariyos *rakyat*. Kalebet wujud lesan amargi cariyos *rakyat* menika asalipun saking para leluhur ingkang dipuncariyosaken dhateng putra wayah menika kanthi lesan. Ananging ing jaman sakmenika cariyos *rakyat* kathah dipunserat ing *media cetak* salah satunggalingipun inggih menika ing kalawarti Panjebar Semangat.

Cariyos *rakyat* inggih menika cariyos saking masarakat sarta ngrembaka ing masarakat kala rumiyin ingkang dados titikaning saben daerah. Cariyos *rakyat* basa Jawi menika salah satunggaling karya sastra ingkang ngginakaken tembung-tembung Jawi, sarta salah satunggaling sarana kangge nglestantunaken basa Jawi. Cariyos menika kadhapuk saking kempalaning paragraf, wondene paragraf menika kempalaning ukara, saha ukara menika reroncening tembung. Tembung inggih menika *satuan* ingkang paling alit ing tata ukara ingkang kadhapuk saking pinten-pinten *morfem*.

Tembung menika menawi dipuntingali saking wujudipun dipunbedakaken dados tembung lingga, tembung andhahan, tembung rangkep, saha tembung camboran. Tembung lingga inggih menika tembung ingkang taksih wetah dereng rinaketan wuwuhan menapa-menapa, tuladhanipun ayu, pinter. Tembung andhahan inggih menika tembung ingkang sampun ewah saking wujud lingganipun amargi sampun dipunraketni wuwuhan, tuladhanipun kuminter, bingungan. Tembung rangkep inggih menika tembung dwilingga utawi tembung lingga ingkang dipunrangkep, tuladhanipun gedhe-gedhe, abang-abang. Tembung camboran inggih menika kalih tembung utawi langkung ingkang dipungandheng dados satunggal ateges tembung menika dados tembung enggal ugi gadhah teges enggal, tuladhanipun bagus waras, kuning gadhing. Menawi dipuntingali saking jinis, tembung menika dipunbedakaken dados 10 inggih menika tembung aran, tembung kriya, tembung katrangan, tembung kahanan, tembung sesulih, tembung wilangan, tembung panggandheng, tembung ancer-ancer, tembung panyilah, saha tembung panyeru.

Tembung kahanan menika salah satunggal jinising tembung. Tembung kahanan inggih menika tembung ingkang mratelakaken kahanan utawi watak sawijining barang utawi bab, tuladhanipun : ayu, pinter, bunder. Wujudipun tembung kahanan inggih menika tembung kahanan andhahan, tembung kahanan rangkep, saha tembung kahanan camboran. Tembung kahanan andhahan inggih menika tembung kahanan ingkang sampun ewah saking lingganipun amargi dipunraketni wuwuhan utawi ngalami proses *afiksasi*. Wuwuhan menika awujud ater-ater (*prefiks*), seselan (*infiks*), panambang (*sufiks*), *konfiks*, saha *afiks gabung*.

Tuladhanipun tembung kahanan andhahan inggih menika kekeselen, ngantukan, lsp. Tembung kahanan andhahan menika saged kadhapuk saking tembung aran, tembung kahanan, saha *morfem pangkal* ingkang dipunraketu wuwuhan.

Wuwuhan ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan saha pangrimbaging tembung kahanan andhahan menika kathah variasinipun, mekaten ugi *tipe* makna leksikalipun. Adhedhasar *tipe* makna tembung kahanan andhahan dipunbedakaken dados makna wujud, warni, ukuran, raos, saha mental. Tuladhanipun tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan (a) warni, tuladhanipun kekuningen, abangan; (b) wujud, tuladhanipun ngrembuyung, mbengkong; (c) ukuran, tuladhanipun kadohan, kabotan; (d) raos, tuladhanipun kelegen, kepanasen; (e) mental, tuladhanipun ngayomi, nggumun.

Adhedhasar andharan ing nginggil saged kadamel dudutan bilih tembung kahanan andhahan menika gadhah wuwuhan saha pangrimbag ingkang *variatif*, mekaten ugi *tipe* makna saking tembung kahanan andhahan menika. *Kevariatifan* menika kathah dipunpanggiaken ing cariyos *rakyat* ingkang irah-irahan *Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo ing kalawarti Panjebar Semangat *edisi* 39 dumugi 46 taun 2012, ateges cariyos *rakyat* menika narik sanget dipuntliti.

B. Undheraning Perkawis

Adhedhasar andharan dhasaring panaliten ing nginggil, saged dipunpanggihi wontenipun perkawis ingkang saged dipuntliti. Undheraning perkawis ingkang saged dipuntliti kaandharaken ing ngandhap menika.

1. Jinising tembung lingga ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.
2. Wuwuhan ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.
3. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.
4. *Nosi/tegesipun* tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.
5. Maneka warni *tipe* makna tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.
6. Fungsipun tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.
7. *Produktivitas* tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.

C. Watesaning Perkawis

Adhedhasar undheraning perkawis ing nginggil panaliten menika dipunwatesi ingkang kaandharaken ing ngandhap menika.

1. Wuwuhan ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.
2. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.
3. *Tipe* makna tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura*.

D. Wosing Perkawis

Adhedhasar watesaning perkawis ingkang sampun dipunandharaken wonten ing nginggil, wosing perkawis saking panaliten kaandharaken ing ngandhap menika.

1. Kados pundi wuwuhan ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo?
2. Kados pundi pangrimbaging tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo?
3. Kados pundi *tipe* makna tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo?

E. Ancasing Panaliten

Adhedhasar wosing perkawis ing nginggil mujudaken ancasing panaliten. Ancasing panaliten kaandharaken ing ngandhap menika.

1. Ngandharaken wuwuhan ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.

2. Ngandharaken pangrimbaging tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.
3. Ngandharaken *tipe* makna tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.

F. Paedahing Panaliten

Adhedhasar ancasing panaliten, asiling panaliten dipunkajengaken paring paedah. Paedah kasebut wonten kalih ingkang kaandharaken ing ngandhap menika.

1. Paedah *teoritis*

Panaliten menika dipunkajengaken saged nambah pangertosan ngelmu basa Jawi mliginipun bab tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.

2. Paedah praktis

Dados sumbering piwulangan saha nambah seserepan kangge guru ugi murid wonten ing pawiyatan mliginipun bab tata tembung, sarta dados sumber kangge panaliten salajengipun bab basa mliginipun morfologi.

G. Pangertosan Tembung

Supados nggampilaken pamaos mangertos wosing kajian, mila kedah dipunandharaken pangertosan-pangertosan tembung ingkang gayut kaliyan panaliten menika. Tembung-tembung ingkang gayut kaliyan panaliten menika kaandharaken ing ngandhap menika.

1. Tembung kahanan inggih menika tembung ingkang saged mratelakaken kahanan utawi watak sawijining barang utawi bab.
2. Tembung andhahan inggih menika tembung ingkang sampun ewah saking lingganipun amargi karaketan wuwuhan.
3. Tembung kahanan andhahan inggih menika tembung kahanan ingkang kadhapuk kanthi nyukani *morfem afiks* utawi wuwuhan ing wujud lingganipun ingkang dipunpanggiaken ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo.

BAB II

GEGERAN TEORI

A. Morfologi

1. Pangertosan

Ramlan (2001:21) ngandharaken bilih morfologi inggih menika perangan saking ngelmu basa ingkang ngandharaken utawi nyinau bab tetembungan sarta pangaribawa ewah-ewahing tembung saking golongan saha tegesing tembung, saged ugi morfologi menika perangan saking ngelmu basa ingkang nyinau bab tetembungan sarta ewahipun wujud tembung. Saged dipunmangertosi bilih morfologi menika nyinau menapa fungsipun ewah-ewahan jalaran proses pandhapuking tembung, inggih menika fungsi *gramatik* utawi fungsi *semantik*.

Mulyana (2011:1) ngandharaken bilih tembung morfologi menika kadhapuk saking basa Inggris *Morphology* ingkang tegesipun perangan ngelmu basa ingkang nyinau peranganing tembung kanthi *gramatikal*. Tembung morfologi kadhapuk saking tembung *morphe* ‘wujud’ saha *logos* ‘ilmu’, ingkang tegesipun ngelmu basa ingkang nyinau bab pandhapuking tembung, ewahing tembung, saha ewahing tembung ingkang ndayani ewahing teges saha jinising tembung.

Pamanggihipun kalih ahli ing inggil saemper kaliyan pamanggihipun Sasangka (2001:34) bilih morfologi menika kalebet sempalaning paramasastra ingkang ngrembag saha nyinau bab tembung, kadadosaning tembung, saha ewahing sawijining tembung dados tembung sanes amargi kawuwuhan imbuhan. Saking pamanggih pinten-pinten ahli ing inggil saged kadamel dudutan bilih

morfologi inggih menika salah satunggaling cabang *linguistik* ingkang nyinau bab tetembungan inggih menika pandhapuking tembung, jinis, ewahing wujud saha tegesing tembung.

2. Proses Morfologi

Proses morfologi inggih menika proses nambahaken wuwuhan ing tembung lingga satemah tembung menika dados tembung andhahan. Sudaryanto (1991:15) proses morfologi inggih menika proses ewahing tembung kados pundi ewahing tembung umumipun kanthi cara ingkang tartamtu utawi cara ewahipun mawi sarana ingkang sami, mujudaken *komponen makna* enggal ing asiling tembung ewahan. Tembung ingkang ngalami proses morfologi menika ugi saged dipunjalari saking tembung menika dipunrangkep ingkang biasanipun dipunwastani tembung rangkep saha tembung kalih utawi langkung ingkang dipungabung (tembung camboran).

Miturut pamanggihing Mulyana (2011:13) proses pandhapuking tembung menika kaperang dados tiga warni inggih menika a) nambahaken wuwuhan (*afiksasi*); b) ngrangkep tembung (*reduplikasi*); saha c) nggabungaken kalih tembung utawi langkung (*pemajemukan*).

a. Wuwuhan (*afiksasi*)

Proses wuwuhan menika kaperang dados pinten-pinten jinis gumantung wonten pundi tembung menika kawuwuhan. Pamanggihipun Nurhayati (2001:12) wuwuhan inggih menika proses wuwuhan ing *satuan* wujud tunggal utawi *kompleks* kangge mujudaken *morfem* enggal utawi *satuan* ingkang langkung wiyar. *Satuan* wonten ing ngriku inggih menika tembung, dados saged

dipunmangertosi bilih tembung lingga ingkang kawuwuhan menika ndadosaken tembung saha teges enggal. Jinising wuwuhan wonten 5 warni kados ingkang dipunandharaken dening Mulyana (2011:13) inggih menika 1) ater-ater (*prefiks*); 2) seselan (*infiks*); 3) panambang (*sufiks*); 4) wuwuhan sesarengan (*konfiks*), 5) *Afiks gabung*. Wuwuhan ingkang dipunpanggiaken ing basa Jawi menika saged dipuntingali ing tabel ngandhap menika.

Tabel 1. Wuwuhan Basa Jawi

Ater-Ater/<i>Prefiks</i>	Seselan/<i>Sufiks</i>	Panambang/<i>Infiks</i>	Wuwuhan Sesarengan/<i>Konfiks</i>
m-	-er-	-e/-ne	Ka/-an
n-	-el-	-an	Ke/-an
ny-	-um-	-en	Ke/-en
ng-	-in-	-i	N/-i
sa-		-ake	N/-ake
pa-		-a	N/-na
paN-		-ana	paN/-an
pi-		-na	paN/-e
pra-			pa/-an
dak/tak-			pi/-an
kok/tok-			pra/-an
di-			tak/-ane
ka/di-			tak/-e
ke-			tak/-I
a-			tak/-na
ma-			tak/-ana
mer-			tak/-a
maN-			kok/-I
kuma-			kok/-ake/-ke
kami-			kok/-a
kapi-			kok/-na
tar/ter-			kok/-ana
			di/-I
			di/-ake
			kami/-en
			kami/-an
			sa/-e
			-in/-an

Saking tabel ing inggil menika dipunandharaken jinising wuwuhan ing basa Jawi wonten 4, inggih menika ater-ater/*prefiks* inggih menika wuwuhan ingkang dumunung ing sangajenging tembung lingga. Wujuding *prefiks* saha tuladhanipun inggih menika mangan ({m-} + pangan) ‘dhahar’, ateges ({a-} + teges) ‘gadha teges’. Seselan/*infiks* inggih menika wuwuhan ingkang dumunung ing tengahing tembung. Seselan menika cacahipun wonten sekawan. Wujud saha tuladhanipun inggih menika gumagus (bagus + {-um-}) ‘sipatipun gumagus’, tinuku (tuku + {-in-}) ‘dipuntumbas’.

Panambang/*sufiks* inggih menika wuwuhan ingkang dumunung ing pungkasaning tembung utawi sawingkingipun tembung. Panyeratan panambang kedah sinambung rapet kaliyan tembungipun. Tuladhanipun inggih menika jaritan (jarit + {-an}) ‘ngangge jarit’, nesunan (nesu + {-an}) ‘gampil nesu’. Wuwuhan sesarengan/*konfiksasi* inggih menika wuwuhan ingkang awujud ater-ater/*prefiks* saha panambang/*sufiks* ingkang kawuwuhaken ing tembung lingganipun kanthi sesarengan. Salah satunggaling titikaning tembung ingkang ngalami *konfiksasi* inggih menika menawi salah satunggal wuwuhan ingkang rumaket menika dipunpisahaken struktur saha teges tembung menika rusak (Mulyana, 2011:22). *Konfiks* menika saged dipunsebut wuwuhan sesarengan kanthi rumaket. Wujuding *konfiks* saha tuladhanipun inggih menika keciliken ({ke-/en} + cilik) ‘alit sanget’, kakehan ({ka-/an} + akeh) ‘cacahipun kathah sanget’.

Afiks gabung inggih menika proses nggabungaken ater-ater/*prefiks* kaliyan panambang/*sufiks* ing tembung lingganipun. *Afiks gabung* menika saged dipunsebut wuwuhan sesarengan boten rumaket, amargi wuwuhan ingkang

dumunung ing tembung lingga boten kanthi sesarengan, ananging satunggal mbaka satunggal. Kalih *afiks* menika jinispun beda, pramila kekalihipun saged dipunpisahaken saking lingganipun tanpa ngrisak strukturipun. *Afiks gabung* menika beda kaliyan wuwuhan sesarengan/*konfiksasi*. Tuladhanipun mikiran ({m-} + pikir + {-an}) ‘sipatipun mikiran’.

b. Tembung Rangkep/*Reduplikasi*

Tembung rangkep inggih menika tembung dwilingga utawi tembung lingga ingkang dipunrangkep, tuladhanipun : takon-takon, gedhe-gedhe. Mulyana (2011:32-33) ngandharaken bilih jinising tembung rangkep boten namung kanthi ewah-ewahan swanten ananging ugi saged boten kanthi ewah-ewahaning swanten. Dados pamanggih kasebut ngandharaken bilih tembung ingkang dipunrangkep menika saged mawi wutuh saged ugi boten wutuh.

Proses *reduplikasi* wonten ing basa Jawi menika langkung *variatif*, inggih menika dwilingga, dwilingga salin swara, trilingga, lingga semu, dwipurwa, dwipurwa salin swara, saha dwiwasana. Dwilingga tegesipun tembung rangkep ingkang pandhapukipun kanthi ngrangkep sedaya perangan saking *morfem* asal, tuladhanipun : sregep-sregep, gedhe-gedhe. Dwilingga salin swara inggih menika tembung rangkep saking *morfem* asal kanthi ewahing *fonem*, tuladhanipun : ngela-ngelu, klelar-kleler. Trilingga inggih menika wujud lingga cacahipun tiga utawi ngrangkep *morfem* asal kaping kalih, tuladhanipun : dag-dig-dug, cas-cis-cus. Lingga semu inggih menika tembung rangkep ingkang minangka wujud basa ingkang nedahaken kados tembung rangkep murni, tuladhanipun : ula-ula, aling-aling. Dwipurwa inggih menika tembung rangkep wonten ing *silabe*

sapisan/wiwitan, tuladhanipun : kekejer, memelas. Dwipurwa salin swara inggih menika tembung rangkep wonten ing wiwitan kanthi nggantos swanten, tuladhanipun : tutuku = tetuku. Dwiwasana tegesipun tembung rangkep ingkang kadadosan ing wanda pungkasan, tuladhanipun : cekikik.

c. Tembung Camboran/*Kompositum*

Tembung camboran inggih menika kalih tembung utawi langkung ingkang kagandheng dados satunggal saha tembung menika dados tembung enggal ingkang gadhah teges enggal (Sasangka, 2001:95). Teges enggal menika teges tembung kala wau beda kaliyan tegesing tembung nalika taksih awujud tembung lingga. Tembung camboran saged dipunwuwuhi menapa kemawon. Tembung camboran menika dipunperang dados kalih inggih menika tembung camboran wetah saha tembung camboran tugel. Tuladhanipun : bagas waras, kuning gadhing.

B. Tembung

Tembung inggih menika satuan wujuding basa ingkang kadhapuk saking pinten-pinten *morfem*. Wedhawati (2006 : 37) ugi ngandharaken bilih tembung menika *satuan* ingkang paling alit wonten ing tata ukara. Dados saking pamanggih ing inggil saged kadamel dudutan bilih tembung inggih menika *satuan* ingkang paling alit ing tata ukara ingkang kadhapuk saking pinten-pinten *morfem*.

Miturut Chaer (2008:13) *morfem* inggih menika *satuan gramatikal* paling alit ingkang gadhah makna. Wondene Mulyana (2001:7) ngandharaken bilih *morfem* utawi *morpheme* minangka satuan ing basa paling alit ingkang kadhapuk

saking *fonem* saha mujudaken satunggaling struktur saha makna *gramatik* tartamtu. Saking kalih pamanggih kasebut nedahaken bilih *morfem* inggih menika *satuan* basa paling alit ingkang saged mujudaken tembung saha gadhah teges. Miturut pamanggihing Mulyana (2009:9) Jinising *morfem* menika wonten 4 inggih menika *morfem bebas*, *morfem terikat*, *morfem monomorfemis*, saha *morfem polimorfemis*.

Morfem bebas inggih menika *morfem* ingkang boten kaiket kaliyan *morfem* sanesipun saha saged dipunginakaken wonten ing tuturan. *Morfem bebas* menika ugi dipunsebut *morfem dasar*, tuladhanipun lemu, gedhe, lsp. Tembung menika kalebet *morfem bebas*. *Morfem terikat* inggih menika *morfem* ingkang kaiket kaliyan *morfem* sanes supados saged dipunginakaken ing tuturan. *Morfem terikat* menika boten saged madeg piyambak inggih menika awujud wuwuhan, tuladhanipun {ke-}, {-in-}, lsp. *Morfem monomorfemis* inggih menika *satuan gramatik* ingkang kadhapuk saking satunggal *morfem* tuladhanipun kursi, meja, lsp. *Morfem polimorfemis* inggih menika *satuan gramatik* ingkang kadhapuk saking pinten-pinten *morfem*.

Jinising tembung miturut Sasangka (2001:98) dipunperang dados 10, kaandharaken kados ing ngandhap menika.

1. Tembung Aran (*nomina*)

Tembung aran (*nomina*) inggih menika tembung ingkang mratelakaken nama barang utawi menapa kemawon ingkang dipunanggep barang. Tuladhanipun : manggis, meja, kursi. Tembung aran menika dipunbedakaken dados kalih,

inggih menika tembung aran ingkang katingal (*konkrit*) saha tembung aran ingkang boten katingal (*abstrak*).

2. Tembung kriya (*verba*)

Tembung kriya (*verba*) inggih menika tembung ingkang mratelakaken solah bawa utawi padamelan, umpaminipun lunga, turu, mangan. Tembung kriya menika dipunbedakaken dados kalih inggih menika tembung kriya tanduk (*aktif*) saha tembung kriya tanggap (*pasif*).

3. Tembung kahanan/sifat (*adjektiva*)

Tembung kahanan (*adjektiva*) inggih menika tembung ingkang mratelakaken kahanan utawi watak sawijining barang utawi bab. Tembung sifat menika dipunbedakaken dados kalih inggih menika tembung watak saha tembung kahanan. Tembung watak menika boten saged ewah kados dene tembung kahanan. Tembung ingkang kalebet tembung watak inggih menika drengki, sreji, lsp. Dene ingkang kalebet tembung kahanan inggih menika mlarat, sugih, sengsara.

4. Tembung katrangan (*adverbia*)

Tembung katrangan inggih menika tembung ingkang nerangaken tembung sanesipun utawi nerangaken wasesa ingkang saged awujud tembung aran, kriya, sifat, wilangan, saha saged ugi nerangaken tembung katrangan. Tuladhanipun tembung katrangan inggih menika arep, durung, banget.

5. Tembung sesulih (*pronomina*)

Tembung sesulih inggih menika tembung ingkang dipunginakaken minangka nggantos kalenggahaning tiyang, barang, utawi menapa kemawon ingkang

dipunanggep barang. Tembung sesulih menika dipunperang dados 6, inggih menika (1) sesulih purusa, (2) sesulih pandarbe, (3) sesulih panuduh, (4) sesulih pitakon, (5) sesulih panyilah, saha (6) sesulih sadhengah.

6. Tembung wilangan (*numeralia*)

Tembung wilangan inggih menika tembung ingkang mratelakaken gunggungipun utawi cacahipun barang. Tembung wilangan menika saged dipunginakaken kangge nyebutaken gunggungipun tiyang, barang, kewan. Tembung wilangan menika dipunperang dados tiga inggih menika tembung wilangan babon, tembung wilangan susun, saha tembung wilangan pecahan.

7. Tembung panggandheng (*konjungsi*)

Tembung panggandheng inggih menika tembung ingkang ginanipun kangge nggandhengaken ukara satunggal kaliyan ukara sanesipun. Tuladhanipun: sawise, sabab, nalika. Tembung panggandheng menika dipunperang dados kalih inggih menika tembung panggandheng ing salebeting ukara saha tembung panggandheng ing sajawining ukara.

8. Tembung ancer-ancer (*preposisi*)

Tembung ancer-ancer inggih menika tembung ingkang ginanipun kangge ngancer-anceri papan saha saged ugi ngancer-anceri tembung aran. Tuladhanipun ingkang kalebet tembung ancer-ancer inggih menika ing, kangge, wiwit, minangka.

9. Tembung panyilah (*artikula*)

Tembung panyilah inggih menika tembung ingkang dipunginakaken kangge nyilahaken utawi nerangaken sesebutaning patrap, tiyang, barang. Tembung

panyilah menika sinambung kaliyan tembung aran. Tembung ingkang kalebet tembung panyilah kados ta si, sang, sri, kang, ingkang, sang, para.

10. Tembung panyeru (*interjeksi*)

Tembung panyeru inggih menika tembung ingkang nggambaraken wedharing raos remen utawi bingah, sedhih, gumun, kaget, kuciwa. Tembung menika tansah miwiti ukara saha saged madeg piyambak. Tembung panyeru menika kados ta adhuh, ah, he, lho.

C. Tembung Kahanan Andhahan

Tembung kahanan inggih menika tembung ingkang saged mratelakaken kahanan utawa watak sawijining barang utawi bab. Miturut pamanggih Mulyana (2011:49) tembung kahanan menika saged nerangaken sawijining barang, tuladhanipun prawan ayu. Tembung ayu menika tembung kahanan ingkang nerangaken tembung prawan. Titikanipun tembung kahanan adhedhasar ciri sintaksis inggih menika saged dipunraketi *valensi* kaliyan tembung **radi** saha **sanget**.

Sasangka (2001:36) ngandharaken bilih tembung andhahan inggih menika tembung ingkang sampun ewah saking lingganipun amargi pikantuk wuwuhan. Wuwuhanipun saged wonten ing ngajeng, tengah, saha pungkasaning tembung lingga. Salah satunggal wujuding tembung kahanan inggih menika tembung kahanan andhahan.

Pamanggihipun Wedhawati (2006:185) tembung kahanan andhahan inggih menika tembung kahanan ingkang kadhapuk kanthi nambahaken *morfem afiks* ing

wujud lingganipun. Jinising tembung lingga ingkang saged kadhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika tembung aran, tembung kahanan, saha *morfem pangkal* ingkang dipunraketi wuwuhan. Saged dipunmangertosi bilih tembung kahanan andhahan menika tembung kahanan ingkang ngalami proses *afiksasi*. Wuwuhan ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan awujud ater-ater (*prefiks*), seselan (*infiks*), panambang (*sufiks*), *konfiks* saha *afiks gabung* ingkang kaandharaken ing ngandhap menika.

1. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater (*prefiks*) inggih menika tembung kahanan ingkang dipunwuwuhi ater-ater ing ngajeng wujud lingganipun. Cacahing ater-ater ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika ater-ater anuswara {m-, n-, ng-, ny-}, ater-ater {mi-}, saha ater-ater {kuma-}. Tuladhanipun :

Kumawani ({kuma-} + wani) ‘wantun sanget’

Mlengkung ({m-} + plengkung) ‘mlengkung’

2. Tembung kahanan andhahan mawi seselan (*infiks*) inggih menika tembung kahanan ingkang dipunwuwuhi seselan ing tengahing wujud lingganipun. Seselan ingkang saged kadhapuk tembung kahanan andhahan menika namung satunggalinggih menika seselan {-um}. Tuladhanipun :

Kumresek (kresek + {-um-}) ‘swantenipun pating kresek’

gumagus (bagus + {-um-}) ‘tindakipun kados tiyang bagus’

3. Tembung kahanan andhahan mawi panambang (*sufiks*) inggih menika tembung kahanan ingkang dipunwuwuhi panambang ing pungkasaning wujud

lingganipun. Panambang ingkang saged kadhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika panambang {-an}. Tuladhanipun :

Isinan (isin + {-an}) 'ngraos isin'

Anyaran (anyar + {-an}) 'sipatipun enggal'

4. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* inggih menika tembung kahanan ingkang dipunwuwuhi *konfiks* ing tembung lingganipun. Wuwuhan sesarengan ingkang saged kadhapuk tembung kahanan andhahan menika cacahipun kathah, kados ta {ke-/en}, {ka-/an}, saha {N-/i}. Tuladhanipun :

Kepanasen ({ke-/en} + panas) 'benter sanget'

Maregi ({m-/i} + wareg) 'ndadosaken tuwuk'

5. Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* inggih menika tembung kahanan ingkang kadhapuk kanthi nggabungaken ater-ater/*prefiks* saha panambang/*sufiks* ing tembung lingganipun. Kalih wuwuhan menika beda jinisipun, pramila saged dipunpisah saking wujud lingganipun.

Tuladhanipun : Mikiran ({N-/m-} + pikir + {-an})

D. Tipe Makna Tembung Kahanan Andhahan

Tembung kahanan andhahan menika gadhah *tipe* makna ingkang dipunwujudaken adhedhasar tembung lingganipun. *Subkategori* adhedhasar *tipe* makna leksikalipun tembung kahanan andhahan gadhah pinten-pinten makna kados ingkang dipunandharaken Wedhawati (2006:205) saha Arifin dkk (1990 :11) ing ngandhap menika.

1. Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan wujud/*bentuk* inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken babagan wujud satunggaling barang *konkret* ingkang *lazim* minangka titikaning barang kasebut. Tuladhanipun : mbunder, bengkongan, kegepengen.
2. Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan ukuran inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken ukuraning satunggaling barang ingkang asipat gesang saha barang ingkang boten asipat gesang, *konkret* utawi *abstrak*. Tipe tembung kahanan ingkang gayut kaliyan ukuran menika dipunbedakaken kados ta ukuran jarak, ukuran panjang, ukuran inggil, ukuran wiyar, ukuran jero, ukuran kandelipun, ukuran isi, ukuran jumlah, ukuran wekdal, ukuran awrat, ukuran ageng, saha ukuran yuswa. Tuladhanipun : kejeron, kelemoan.
3. Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan warni inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken warni satunggaling barang ingkang asipat gesang utawi barang ingkang boten asipat gesang. Makna ingkang gayut kaliyan warni menika saged saking warni ingkang dhasar saha warni sanesipun. Tuladhanipun kabangan, kekuningan.
4. Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan raos inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken raosing manah saha *panca indera*. Saged dipunmangertosi makna ingkang gayut kaliyan raos inggih menika raos ingkang ngandharaken kahananing batos, tegesipun kahanan penggalih, manah, saha *panca indera*. *Panca indera* menika boten namung

saking ilat, kulit, irung, kuping, saha paningal, ananging kalebet *syaraf-syaraf* ingkang wonten ing badan. Tuladhanipun : kewaregen, kalusen.

5. Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan mental inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken kahanan mental saged saking manah saha penggalih. Kahanan saking manah saha penggalih menika saged kahanan positif saha negatif. Tuladhanipun : mboseni, gumunan.

Adhedhasar pamanggih ing nginggil *tipe* makna tembung kahanan andhahan ing panaliten menika saged dipundamel *kategori* maneka warni.

E. Nalaring pikir

Morfologi inggih menika salah satunggaling *cabang linguistik* ingkang nyinau bab tetembungan inggih menika pandhapuking tembung, jinis, ewahing wujud saha tegesing tembung. Awit saking menika tembung minangka satuan ingkang ageng ing morfologi. Tembung inggih menika satuan ingkang paling alit wonten ing tata ukara ingkang kadhapuk saking mapinten-pinten *morfem*. *Morfem* inggih menika *satuan* ing basa paling alit ingkang saged mujudaken tembung saha gadhah teges. Tembung menika wujudipun dipunbedakaken kados tembung lingga, tembung andhahan, tembung rangkep, saha tembung camboran. Menawi dipuntingali saking jinis, tembung menika dipunbedakaken dados 10, inggih menika tembung aran, tembung kriya, tembung katrangan, tembung kaanan, tembung sesulih, tembung wilangan, tembung panggandheng, tembung ancer-ancer, tembung panyilah, saha tembung panyeru. Tembung kahanan menika salah satunggal jinising tembung.

Tembung kahanan inggih menika tembung ingkang saged mratelakaken watak utawi kahanan sawijining barang utawi bab. Wujuding tembung kahanan menika tembung andhahan, tembung rangkep, saha tembung camboran. Tembung kahanan ingkang kadhapuk saking proses *afiksasi* menika dipunsebut tembung kahanan andhahan. Wuwuhan ingkang rinaket ing tembung kahanan andhahan menika awujud ater-ater (*prefiks*), seselan (*infiks*), panambang (*sufiks*), *konfiks*, saha *afiks gabung*.

Tipe makna tembung kahanan andhahan ugi maneka warni kados ta makna ingkang gayut kaliyan warni, wujud, ukuran, raos, saha mental. Panaliten menika ngrimbag bab wujuding wuwuhan, pangrimbagipun saha *tipe* makna tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo ing Majalah Panjebar Semangat taun 2012.

F. Panaliten Ingkang Jumbuh

Panaliten menika gayut kaliyan panaliten ingkang dipuntindakaken dening :

1. Asep Samosa (05205241064) mahasiswa jurusan Pendidikan Bahasa Daerah taun 2013 kanthi irah-irahan *Kata Sifat Pada Antologi Emas Sumawur Ing Baluwarti (Kajian Morfologi)*

Panaliten menika sami-sami nliti babagan morfologi mliginipun babagan tembung kahanan, ananging menawi panaliten menika namung nliti tembung kahanan andhahan. Cara panaliten ingkang dipunginakaken ugi sami inggih menika panaliten *deskriptif*. Teknik ngempalaken data kanthi maos saha nyerat. Sumbering panaliten beda menawi ingkang dipuntliti Asep Samosa inggih menika

antologi novel *Emas Sumawur Ing Baluwarti* menawi panaliten menika sumberipun saking cariyos *rakyat* ing kalawarti Panjebar Semangat ingkang irah-irahanipun *Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo. Panaliten kasebut fokusipun wonten ing wujud saha makna tembung kahanan, menawi panaliten menika fokusipun wonten ing wujudipun wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* makna tembung kahanan andhahan. Panaliten menika sami-sami ngginakaken kartu data kangge nggampilaken anggenipun garap.

2. Dian Nawa Maskub (08205244016) mahasiswa jurusan Pendidikan Bahasa Daerah taun 2013 kanthi irah-irahan “*Adjektiva Bahasa Jawa Dalam Pertunjukan Wayang Kulit Lakon Duryudana Gugur Oleh Ki Timbul Hadiprayitno*”.

Panaliten ingkang dipuntindakaken dening Dian Nawa Maskub kaliyan panaliten menika sami-sami nлити babagan tembung kahanan. Cara panaliten ingkang dipunginakaken ugi sami inggih menika panaliten *deskriptif*. Teknik ngempalaken data kanthi maos saha nyerat. Bedanipun panaliten ingkang dipuntindakaken dening Dian Nawa Maskub menika nлити babagan wujud saha makna tembung kahanan ing cariyos ringgit purwa lakon Duryudana Gugur wondene panaliten menika nлити wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* makna tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura*.

BAB III CARA PANALITEN

A. Jinising Panaliten

Panaliten menika ngginakaken *metode* panaliten *deskriptif*. Miturut Sudaryanto (1988:62) *metode deskriptif* inggih menika metode ingkang dipunginakaken ing panaliten ingkang adhedhasar kasunyatan. *Metode* panaliten *deskriptif* menika ngandharaken tembung-tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura*. Data menika salajengipun dipunrimbag bab wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* makna tembung kahanan andhahan.

B. Data saha Sumber Data

Data ingkang dipuntliti wonten ing panaliten inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang dipunrimbag adhedhasar wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* maknanipun. Sumbering data panaliten menika awujud salah satunggaling cariyos *rakyat* wonten ing kalawarti Panjebar Semangat kanthi irah-irahan *Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo. Kalawarti kasebut *edisi* 39 dumugi 45 wedalan taun 2012.

C. Caranipun Ngempalaken Data

Caranipun ngempalaken data ing panaliten inggih menika kanthi maos saha nyerat. Teknik maos dipuntindakaken kanthi cara maos cariyos *rakyat* kanthi premati, saha dipunambali supados akurat satemah manggihaken tembung kahanan andhahan lajeng nyukani pratandha. Tembung kahanan andhahan ingkang

dipunpanggihaken ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* menika kala wau dipunudhar kadospundi wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* maknaipun. Panaliti ngginakaken teknik nyerat inggih menika panaliti nyerat ukara ingkang kalebet tembung kahanan andhahan ing kertu data ingkang dipunkategorikaken adhedhasar wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* maknaipun.

Tabel 2. Format Kartu Data Tembung Kahanan Andhahan ing Cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* Anggitanipun Al Aris Purnomo.

Sumber	: No.1 paragraf 16
Data	: ” Panyawange wis peteng, sirahe mbliyeng .”
Wuwuhan	: ater-ater hanuswara { m- }
Pangrimbaging tembung :	mbliyeng/TKA, ‘raosipun mumet’
	<pre> graph TD A[mbliyeng/TKA, 'raosipun mumet'] --> B[{N-/m-}/prefik] A --> C[bliyeng/TK' mumet'] </pre>
<i>Tipe</i> Makna :	raos.

Katrangan :

TKA = Tembung Kahanan Andhahan

TK = Tembung Kahanan

D. Pirantining panaliten

Pirantining panaliten ingkang utami inggih menika panaliti piyambak (*human instrumen*). Miturut pamanggihipun Moleong (2007:168), *human instrumen* dipunginakaken amargi panaliti minangka piranti kangge nindakaken

sedaya proses panaliten. Panaliti maos cariyos *rakyat* kanthi tliti saha dipunambali supados akurat satemah manggihaken tembung kahanan andhahan. Netepaken tembung kahanan andhahan menika kanthi ningali wuwuhan ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan.

Wuwuhan ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan menika kados ta {N-}, {mi-}, {kuma-} {-um-}, {-an}, {N-/i}, {ka-/an}, saha {ke-/en}. Salajengipun anggenipun netepaken tembung kahanan andhahan ugi dipuntingali saking makna tembung lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun. Lajeng dipunrimbag adhedhasar wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* maknanipun. Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* menika kala wau dipunserat ing kartu data. Asiling panaliten ingkang dipuntindakaken saged dipuntingali ing sub cara ngempalaken data.

E. Caranipun Nganalisis Data

Panaliten menika caranipun nganalisis data kanthi cara rimbag saha cara analisis *deskriptif* kanthi ngrimbag data. Caranipun nganalisis data menika wonten mapinten-pinten tahap. Tahap menika dipunanalisis gayut kaliyan perkawis ingkang dipuntliti. Analisis ingkang dipunlampahi inggih menika awujud tembung kahanan andhahan wonten ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo. Lampahing analisis data menika kaperang dados kalih inggih menika *tahap awal* saha *tahap lanjutan*.

Tahap awal anggenipun nganalisis data inggih menika panaliti maos data kanthi cermat saha tliti. Netepaken tembung kahanan andhahan kanthi ningali wuwuhan ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan saha makna tembung lingganiipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun. Salajengipun dipunrimbag adhedhasar wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* makna tembung kahanan andhahan. Data ingkang sampun dipunrimbag kala wau dipunserat ing kartu data.

Lampah salajengipun inggih menika *tahap lanjutan*, data menika dipunpantha-pantha miturut wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* maknaipun. Sasampunipun data kasebut dipunserat ing tabel analisis data. Anggenipun nyerat wonten tabel analisis data ugi dipunperang adhedhasar wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* makna tembung kahanan andhahan. Data dipunrimbag kanthi *deskriptif* miturut kategorinipun. Adhedhasar asiling panaliten menika kadamel dudutan ingkang gayut kaliyan perkawis ingkang dipuntliti.

Tabel 3. Format Tabel Analisis Tembung Kahanan Andhahan Ing Cariyos *Rakyat Alaskato Lan Jalukura*.

No.	Data	Wuwuhan								Tipe Makna					Pangrimbagipun
1	2	3								4					5
		N-	mi-	kuma-	-um-	ka-/ -an	ke-/ -en	N-/i	Sanesipun	Wj	Uk	Wr	Rs	Mt	
1.	Sultan Muslihudin banget karenan ing penggalih.					√							√		<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ka-/an} + lingga). karenan/TKA ‘raosipun bingah’</p> <pre> graph TD A[karenan/TKA 'raosipun bingah'] --> B[raosipun TK] A --> C["{-an}"] B --> D[bingah] </pre> <p>reana/TK {ka-/an} 'bingah'</p>

Katrangan :

TKA = Tembung Kahanan Andhahan
TK = Tembung Kahanan
N- = Ater-ater anuswara {m-, n-, ng-, ny-}
mi- = Ater-ater/*prefiks* {mi-}
kuma- = Ater-ater/*prefiks* {kuma-}
-um- = Seselan/*infiks* {-um}
ka-/an = Wuwuhan sesarengan/*konfiks* {ka-/an}
ke-/en = Wuwuhan sesarengan/*konfiks* {ke-/en}

N-/i = Wuwuhan sesarengan/*konfiks* {N-/i}
Sanesipun = Wuwuhan sanesipun ingkang dipunpangguhaken
Wj = Wujud
Uk = Ukuran
Wr = Werni
Rs = Raos
Mt = Mental

F. Validitas Saha Reliabilitas

Panaliten menika caranipun ngesahaken data ngginakaken *uji validitas* saha *uji reliabilitas*. *Uji validitas* data dipuntindakaken kanthi proses *triangulasi teori*. *Triangulasi* menika ngginakaken *triangulasi teori* morfologi saha *triangulasi* semantik. *Triangulasi teori* morfologi menika kangge nemtokaken keabsahanipun data ingkang gegayutan kaliyan wuwuhan saha pangrimbaging tembung kahanan andhahan. Wondene *triangulasi* kanthi *teori* semantik menika kangge nemtokaken keabsahanipun data ingkang gegayutan kaliyan *tipe* makna tembung kahanan andhahan.

Ngesahaken data ugi kanthi cara rimbag pangrimbag inggih menika pangrimbagipun tembung kawangsulaken ing tembung lingganipun kanthi nyukani wuwuhan. Lajeng maknanipun tembung adhedhasar *tipe* makna tembung kahanan andhahan menika. Tuladhanipun data tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* ingkang dipuntemtokaken keabsahanipun kados ing ngandhap menika.

“*Kruget-kruget **kangelan** arep tangi.*”

Tembung kahanan andhahan **kangelan** menika dipuntemtokaken keabsahanipun bab wuwuhan saha pangrimbagipun kanthi ningali teori morfologi. Miturut Wedhawati dkk (2006:186) tembung kahanan andhahan **kangelan** menawi dipunrimbag inggih menika saking tembung lingga **angel** ingkang pikantuk wuwuhan *konfiks* {ka-/an}. Dados wuwuhan ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan menika awujud *konfiks* (ka-/an). Salajengipun tembung kahanan andhahan **kangelan** menika dipuntemtokaken keabsahan *tipe*

maknanipun kanthi ningali teori semantik. Miturut Wedhawati dkk (2006:205) saha Arifin dkk (1990:93) *tipe* makna tembung kahanan andhahan adhedhasar tembung lingganipun **angel** kalebet kategori *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos.

Adhedhasar tuladha ing nginggil saged dipuntingali menawi tembung kahanan andhahan **kangelan** menika dipunanggep *valid*, amargi sampun trep kaliyan teoripun Wedhawati dkk (2006) saha Arifin dkk (1990). Panaliten menika ngginakaken *reliabilitas stabilitas*. *Reliabilitas stabilitas* inggih menika asiling panaliten ingkang boten ewah sinaosa dipuntindakaken wonten ing wekdal ingkang beda. Panaliti anggenipun ngamati data menika dipunwangsuli kanthi ngginakaken *instrumen* ingkang sami ananging asiling panaliten sami.

BAB IV

ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGANIPUN

A. Asiling Panaliten

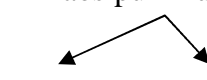

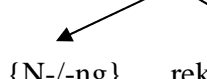
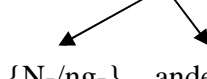

Adhedhasar panaliten ingkang sampun dipuntindakaken, saged dipunpendhet asilipun. Panaliten menika sampun kasil manggihaken data awujud tembung kahanan andhahan wonten ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo. Asiling panaliten kasebut ngandharaken tigang perkawis inggih menika wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* makna tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura*.

Wuwuhan ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan menika dipunperang dados 5 inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk *prefiks, infiks, sufiks, konfiks*, saha *afiks gabung*. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan menika ngrimbag dumadosing tembung kahanan andhahan adhedhasar wuwuhan ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan menika. Wondene *tipe* makna tembung kahanan andhahan dipunperang dados mapinten-pinten inggih menika *tipe* makna ingkang gayut kaliyan wujud, ukuran, warni, raos, saha mental. Data asiling panaliten kasebut, kaandharaken wonten ing tabel ngandhap menika.

Tabel 4. Pangrimbaging Tembung Kahanan Andhahan wonten ing Cariyos Rakyat Alaskato Lan Jalukura Anggitanipun Al Aris Purnomo.

No.	Wuwuhan	Makna	Pangrimbagipun	Indikator
1	2	3	4	5
1.	Ater-ater (<i>Prefiks</i>) a. {N-} 1) n-	Wujud	<p>njendhel/TKA 'wujudipun dados kenthel'</p> <p>{N-/n-} jendhel/TK 'atos, kenthel'</p>	<p>"Bareng karo lakune wektu, hawa panas kuwi sangsaya adhem, nuli njendhel lan suwening suwe dadi atos utawa wujud lemah sing kita pidak iki." (No.5/1)</p>
		Mental	<p>njlimet/TKA'susah, ruwet'</p> <p>{N-/n-} jlimet/TK 'ruwet'</p>	<p>"Ora kemrungsung ngayahi pagaweyan lan ora ngremehake uger ngadhepi prekara njlimet." (No.5/23)</p>
	2) m-	Wujud	<p>mrempul/TKA 'wujudipun pating plenthung'</p> <p>{N-/m-} prempul/TK 'mlenthung'</p>	<p>"Kulit sing wis mlerah abang-abang kuwi wiwit mrempul." (No.6/40)</p>
		Ukuran	<p>mbludag/TKA 'luber, toyanipun wutah'</p> <p>{N-/m-} bludagTK 'luber, wutah'</p>	<p>"Menawa mbesuk Bengawan Mahakam mbludag lan ana banjir kang tanpa kanyana, sarta diiringi udan lan swara guntur kang susul-susulan, kuwi pratandha aku wis ana ing Bengawan Mahakam." (No.8/34)</p>

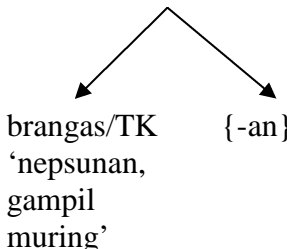
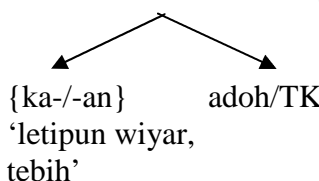
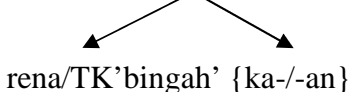
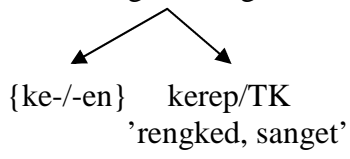
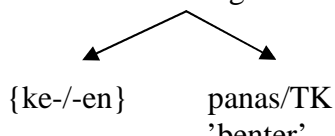
Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
		Raos	mbliyeng/TKA 'raosipun mumet' {N-/m} bliyeng/TK 'mumet'	"Panyawange wis peteng, siraha mbliyeng. " (No.1/16)
	3) ng-	Wujud	ngrembuyung/TKA 'wujudipun ngrembaka, kathah ronipun' {N-/ng} rembuyung/ TK 'kathah ronipun'	"Hawa dadi krasa luwih seger, awit kiwa tengene kali akeh wit- witan ngrembuyung. " (No.3/24)
		Raos	ngrekasa/TKA 'ngraosaken susah' {N-/ng} rekasa/TK 'rekasa'	"Pancen ora gampang nemokake asil alas, nanging amarga wis kulina nyambut gawe kaya mangkono, kabeh kuwi ora dirasa ngrekasa. " (No.3/30)
		Mental	ngandel/TKA 'sampun pitados' {N-/ng-} andel/TK 'pitados'	"Para warga kang maune ora percaya lan cubriya karo Alaskato saiki wis ngandel tenan." (No.7/34)
	b. {mi-}	Mental	miguna/TKA 'paring paedah' {mi-} guna/TA 'paedah'	"Yen wong kuwi pinter, ora bakal kewran nandangi sabarang gawe, luwih- luwih yen pinter nguwasani nepsu candhala ing dhiri pribadi, saengga bisa manjing ajur-ajer, miguna ing ngaguna." (No.5/13)

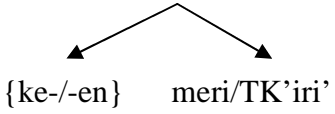
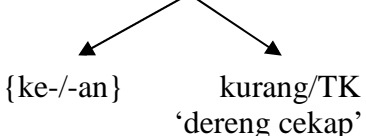
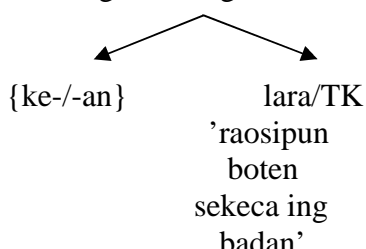
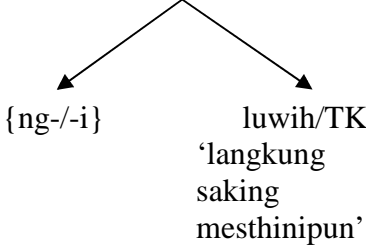
Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
3.	Panambang (<i>sufiks</i>) {-an}	Raos	<p>kemramyas/TKA 'raosipun pating kramyas/perih'</p> <p>kramyas/TK {-em-} 'pating kranyas'</p>	<p>"Wuuut!! Glathi sing dicekethem ucul, tangane brandhal kuwi krasa kemramyas panas, awit otote ditotog dening ikete Alaskato." (No.1/11)</p>
		Mental	<p>semanak/TKA'ramah, taksih raket'</p> <p>sanak/TK {-em-} 'ramah, raket sanget'</p>	<p>"Srengenge durung kumawasa,cahyane isih semanak." (No.3/23)</p>
		Ukuran	<p>pinunjul/TKA'langkung saking pepadhanipun'</p> <p>punjul/TK {-in-} 'langkung kathah'</p>	<p>"Brandhal telu ora ngira menawa pawongan loro kuwi duwe ngelmu olah kanuragan sing pinunjul." (No.1/9)</p>
		Ukuran	<p>blegedhegan/TKA'sipatipun ageng, wiyar.</p> <p>blegedheg/TA {-an} 'wiyar, ageng'</p>	<p>"Suwe-suwe panggonan kuwi dadi alas blegedhegan, wingit jalaran ora diambah dening jalma manungsa." (No.8/42)</p>
		Raos	<p>gragapan/TKA'ngraosaken kaget'</p> <p>gragap/TK {-an} 'kaget'</p>	<p>"Brandhal telu gragapan, merga sekawit nyepelekake marang pawongan loro kuwi." (No.1/9)</p>

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
		Mental	brangasan/TKA'gadhah sipat gampil nepsu' 	“Alaskato mesem, awit ora ngira kalamun Jalukura sing brangasan lan ugal-ugalan nalika durung duwe bojo biyen, saiki kok bisa dadi wong alim kaya mengkono.” (No.2/13)
4.	<i>Konfiks</i> a. {ka-/-an}	Ukuran Raos	kadohan/TKA'tebih sanget' 	“Nanging rembulan mung endah yen saka kadohan. ” (No.8/4)
	b. {ke-/-en}	Ukuran Raos	karenan/TKA 'raosipun bingah' 	“Sultan Muslihudin banget karenan ing penggalih.” (No.1/1)
		Ukuran Raos	kekerepen/TKA'ukuranipun rengked sanget' 	“Nanging yen kekerepen mubeng seser, eri lancip-lancip kuwi bisa kethul.” (No.5/17)
		Raos	kepanasen/TKA'ngraosaken benter sanget' 	“Wong loro kepanasen, sanadyan wis nganggo 'seraong' utawa caping gedhe kanggo nutupi sirahe.” (No.3/23)

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
		Mental	kemeren/TKA 'sipatipun boten remen menawi tiyang sanes pikantuk kabegjan' 	"Tegese panyuwun iku tumidak tumandang gawe sakatoge miturut kabisane dhewe-dhewe, nora iren lan kemeren ." (No.5/5)
	c. {ke-/-an}	Ukuran	kekurangan/TKA 'cacahipun dereng cekap' 	"Aku ngerti kahananmu, awit aku wae sing urip ijen isih sarwa kekurangan , apamaneh kowe sing duwe kulawarga." (No.2/10)
		Raos	kelaran/TKA 'raosipun gerah sanget' 	"Aaaagh! Trembelane ..., munyuk!!" brandhal gondrong kelaran , mundur karo ndhungkruk." (No.1/14)
	d. {ng-/-i}	Ukuran	ngluwihi/TKA 'langkung kathah' 	"Swasana gawe giris, sangsaya suwe swasana dadi peteng, angin polahe kakipa, udan tiba ora lumrah, deres banget ngluwihi udan deres sing nate kelakon." (No.8/40)

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
	e. {ny-/i}	<p>Mental</p> <p>Raos</p>	<p>ngrumangsani/TKA 'raosipun ngrumangsani'</p> <p>{ng-/i} rumangsa/TK 'sampun krasa ing manah'</p> <p>nyulapi/TKA'ndadosaken boten cetha, blereng'</p> <p>{N-/ny-} sulap/TK 'boten ketingal cetha'</p>	<p>"Awit aku ngrumangsani menawa ana ing panggonan cethek mesthi bakal diweruhi dening para manungsa lan mesthi gawe geger." (No.8/34)</p> <p>"Tekan pucuk gunung aku weruh ana cahya sumunar nyulapi." (No.2/45)</p>
5.	<p><i>Afiks gabung</i></p> <p>a. {ng-/i}</p>	<p>Raos</p> <p>Mental</p>	<p>nggriseni/TKA 'raosipun grisi, risi'</p> <p>{N-/ng-} griseni/TP 'ndhawuhi supados damel risi'</p> <p>grisi/TK'risi' {-i}</p> <p>ngurmati/TKA'gadha sipat urmat dhateng tiyang sanes'</p> <p>{N-/ng-} urmati/TP 'ndhawuhi supados ngajeni'</p> <p>urmat/TK 'ngajeni' {-i}</p>	<p>"Ana swarane kewan galak pating jlerit ana swara kemresek sing banget nggriseni kuping lan ana swara kaya wit ambruk." (No. 7/30)</p> <p>"Sabanjure sing kapitu, 'ngurmati sing luwih tuwa, luwih pinter lan sing duwe pangkat'." (No.6/4)</p>

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5
	b. {mi-/i}	Mental	<pre> graph TD A[migunani/TKA'paring paedah'] --> B[{mi-}] A --> C[miguna/TKA'paring paedah'] C --> D[{mi-}] C --> E[guna/TA'paedah'] </pre>	<p>“Menawi kepareng kula badhe nyuwun pangertosan bab pengalamanipun bapa Bara Tumalang nalika taksih mudha, supados kula saged nyecep bab-bab ingkang migunani ing gesang punika.” (No.5/20)</p>

Adhedhasar tabel ing nginggil, tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo saged dipunidentifikasi miturut wuwuhan, pangrimbag, saha *tipe* maknanipun. Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken adhedhasar wuwuhanipun wonten mapinten-pinten jinis, inggih menika tembung kahanan ingkang pikantuk ater-ater/*prefiks*, seselan/*infiks*, panambang/*sufiks*, *konfiks*, saha *afiks gabung*.

Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater ing tabel nginggil inggih menika awujud ater-ater hanuswara {m-, n-, ng-}, ater-ater {mi-}, saha ater-ater {ke-}. Tembung kahanan andhahan mawi seselan inggih menika awujud seselan {-um-}, {-em-}, saha {-in-}. Tembung kahanan andhahan mawi panambang inggih menika awujud panambang {-an}. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* inggih menika awujud *konfiks* {ka-/an}, {ke-/en}, {ke-/an}, {ng-/i},

saha {ny-/i}. Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* inggih menika awujud {ng-/i} saha {mi-/i}.

Pangrimbagipun tembung kahanan andhahan menika ngrimbag dumadosing tembung kahanan andhahan adhedhasar tembung lingganipun. Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken menika gadhah *tipe* makna piyambak-piyambak ingkang maneka warni inggih menika *tipe* makna ingkang gayut kaliyan wujud, ukuran, warni, raos, saha mental.

B. Pirembagan

Pirembagan saking asiling panaliten menika awujud andharan-andharan perkawis ingkang adhedhasar saking wosing perkawis. Pirembagan saking tembung kahanan andhahan wonten ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo menika babagan wuwuhan, pangrimbagipun, saha *tipe* makna tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura*. Asiling panaliten kaandharaken ing ngandhap menika.

1. Tembung Kahanan Andhahan mawi Ater-Ater/Prefiks

Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater inggih menika tembung kahanan ingkang dipunwuwuhi ater-ater ing sangajenging tembung lingga. Ater-ater ingkang dipunpangguhaken ing panaliten menika maneka warni kados ta ater-ater hanuswara {m-, n-, ng-}, ater-ater {mi-}, saha ater-ater {ke-}. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater ugi gadhah *tipe* makna maneka warni. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater saged dipuntingali ing data ngandhap menika.

a. Ater-ater hanuswara {N-}

Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater ingkang dipunpanggiaken inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {m-}, {n-}, saha {ng-}. Ing panaliten menika ugi dipunpanggiaken ukara ingkang salebetipun wonten tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara ingkang gadhah *tipe* makna maneka warni. Ing ngandhap menika badhe kaandharaken data ingkang ngewrat bab kasebut.

1) Ater-ater {n-}

Data ingkang kaping sepisan inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang kawuwuhan ater-ater hanuswara {n-}. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater {n-} menika dipunbedakaken adhedhasar *tipe* maknanipun. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

a) Ngemu makna wujud

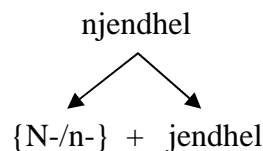
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan wujud inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken babagan wujud satunggaling barang. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {n-} ingkang ngemu makna wujud dipunpanggiaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Bareng karo lakune wektu, hawa panas kuwi sangsaya adhem, nuli **njendhel** lan suwening suwe dadi atos utawa wujud lemah sing kita pidak iki.” (No.5/1)*

Adhedhasar data kasebut, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken inggih menika tembung **njendhel**. Tembung **njendhel** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung **njendhel** menika gadhah ciri sintaksis inggih menika saged dipunraket *valensi* kaliyan tembung **rada** dados **rada**

njendhel ‘wujudipun radi kenthel’ saha tembung **banget** dados **njendhel banget** ‘wujudipun sampun kenthel sanget’.

Tembung **njendhel** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun inggih menika ater-ater hanuswara {n-}. Adhedhasar wuwuhanipun, tembung **njendhel** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater kabukti bilih tembung **njendhel** menika pikantuk wuwuhan ater-ater hanuswara {n-} ingkang rinaketan wonten ing tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung tembung **njendhel** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Tembung **njendhel** ingkang dipunpanggiaken menika kadhapuk saking tembung lingga **jendhel** ingkang dipunraketi wuwuhan ater-ater hanuswara {n-}. Dados tembung **njendhel** kasebut gadhah kalih *morfem*, inggih menika *morfem terikat* N- kanthi *alomorf* {n-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **jendhel** satemah mujudaken tembung kahanan andhahan **njendhel**.

Adhedhasar *tipe* makna tembung kahanan andhahan **njendhel** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan wujud inggih menika nedahaken bilih wujudipun dados kenthel. Tembung **njendhel** menika nedahaken makna wujud katingal saking *parafrase* ingkang jumbuh kaliyan konteksipun inggih menika hawa benter sangsaya asrep lajeng njendhel dados atos awujud lemah. *Tipe* makna wujud ing tembung **njendhel** ugi saged dipuntingali saking unsur makna

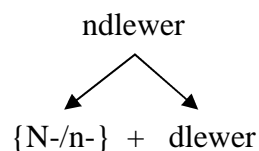
tembungipun. Tembung **njendhel** menika maknanipun dados kenthel, saking bab ingkang awujud encer lajeng ewah dados kenthel.

Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {n-} ingkang gadhah *tipe* makna wujud ugi dipunpangguhaken ing data sanesipun. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Luh **ndlewer** ing pipine.”(N0.3/20)*

Adhedhasar data kasebut, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken inggih menika tembung **ndlewer**. Tembung **ndlewer** kalebet tembung kahanan, kabukti bilih tembung **ndlewer** menika gadhah ciri sintaksis inggih menika saged dipunraket *valensi* kaliyan tembung **rada** dados **rada ndlewer** ‘wujudipun radi mili’ saha tembung **banget** dados **ndlewer banget** ‘wujudipun mili kathah’.

Tembung **ndlewer** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun inggih menika ater-ater hanuswara {n-}. Adhedhasar wuwuhanipun, tembung **ndlewer** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater katingal saking wuwuhan ater-ater hanuswara {n-} ingkang rinaketan wonten ing tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung tembung **ndlewer** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Tembung **ndlewer** ingkang dipunpangguhaken menika kadhapuk saking tembung lingga **dlewer** ingkang dipunraket *wuwuhan* ater-ater hanuswara {n-}.

Dados tembung **ndlewer** kasebut gadhah kalih *morfem*, inggih menika *morfem terikat* N- kanthi *alomorf* {n-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **dlewer** satemah mujudaken tembung kahanan andhahan **ndlewer**.

Adhedhasar *tipe* makna tembung kahanan andhahan **ndlewer** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan wujud inggih menika nedahaken bilih wujudipun mili. Tembung **ndlewer** menika nedahaken makna wujud katingal saking *parafrase* ingkang jumbuh kaliyan konteksipun inggih menika waspa ingkang mili ing pangarasan dados saged dipunmangertosi bilih tembung **ndlewer** nedahaken waspa menika awujud toya ingkang mili. *Tipe* makna wujud ing tembung **ndlewer** ugi saged dipuntingali saking unsur makna tembungipun. Tembung **ndlewer** menika maknanipun mili ing ngandhap.

b) Ngemu makna mental

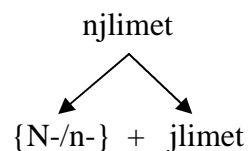
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan mental inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken kahanan mental saged saking manah saha penggalih. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {n-} ingkang ngemu makna mental dipunpanggihaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“Ora kemrungsung ngayahi pagaweyan lan ora ngremehake uger ngadhepi prekara njlimet.” (No.5/23)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken data ing nginggil inggih menika tembung **njlimet**. Tembung **njlimet** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung **njlimet** gadhah ciri sintaksis inggih menika saged dipunraketi kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada njlimet** ‘radi susah utawi ruwet’ saha tembung **banget** dados **njlimet banget** ‘ruwet sanget’. Tembung

njlimet ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun

Tembung **njlimet** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater katingal saking titikanipun inggih menika pikantuk wuwuhan ater-ater hanuswara {n-} ingkang rinaketan wonten ing tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung tembung **njlimet** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Tembung **njlimet** ingkang dipunpangguhaken menika kadhapuk saking tembung lingga **jlimet** ingkang dipunraketi wuwuhan ater-ater hanuswara {n-}. Dados tembung **njlimet** kasebut gadhah kalih *morfem*, inggih menika *morfem terikat* N- kanthi *alomorf* {n-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **jlimet**.

Adhedhasar *tipe* makna tembung kahanan andhahan **njlimet** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental inggih menika nedahaken menawi sipatipun ruwet. Tembung **njlimet** menika nedahaken makna mental katingal saking *parafrase* ingkang jumbuh kaliyan konteksipun inggih menika boten ngremehaken menawi ngadhepi perkawis ingkang ruwet. *Tipe* makna raos ing tembung **njlimet** ugi saged dipuntingali saking *kolokasi* tembungipun inggih menika **perkawis**, dados nedahaken menawi ingkang perkawis ingkang sipatipun susah utawi ruwet.

2) Ater-ater {m-}

Data salajengipun inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang kawuwuhan ater-ater hanuswara {m-}. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater {m-} menika dipunbedakaken adhedhasar *tipe* maknaipun. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

a) Ngemu makna wujud

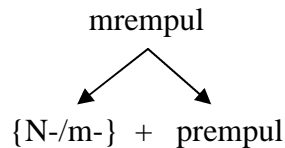
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan wujud inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken babagan wujud satunggaling barang. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {m-} ingkang ngemu makna wujud dipunpangguhaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Kulit sing wis mlerah abang-abang kuwi wiwit **mrempul**.” (No.6/40)*

Adhedhasar data kasebut, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken inggih menika tembung **mrempul**. Tembung **mrempul** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung **mrempul** gadhah ciri sintaksis inggih menika saged dipunraketaken kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada mrempul** ‘wujudipun radi mlenthung’ saha tembung **banget** dados **mrempul banget** ‘wujudipun mlenthung sanget’. Tembung **mrempul** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun.

Data tembung **mrempul** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater katingal saking titikanipun inggih menika pikantuk wuwuhan ater-ater hanuswara {m-} ingkang rinaketan wonten ing tembung lingganipun.

Pangrimbaging tembung tembung **mrempul** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Tembung **mrempul** ingkang dipunpanggiaken menika kadhapuk saking tembung lingga **prempul** ingkang dipunraketi wuwuhan ater-ater hanuswara {m-}. Dados tembung **mrempul** kasebut gadhah kalih *morfem*, inggih menika *morfem terikat* N- kanthi *alomorf* {m-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **prempul** satemah mujudaken tembung kahanan andhahan **mrempul**.

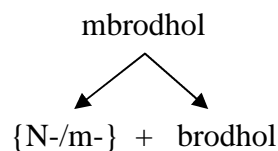
Adhedhasar *tipe* makna tembung kahanan andhahan **mrempul** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan wujud inggih menika nedahaken menawi wujudipun pating plenthung. Tembung **mrempul** menika nedahaken makna wujud satunggaling bab, menawi dipuntingali saking *parafrase* ingkang jumbuh kaliyan konteksipun inggih menika kulit ingkang sampun mlerah abrit-abrit menika wiwit dados mlenthung. *Tipe* makna wujud ing tembung **mrempul** ugi saged dipuntingali saking kolokasinipun inggih menika **kulit** dados kulit ingkang mrempul utawi mlenthung.

Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {m-} ingkang gadhah *tipe* makna wujud ugi dipunpanggiaken data sanes. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“Yen ora gelem minggat daksabet pedhang wadhukmu kelakon **mbrodhol** ususmu!!” (No.1/7)

Adhedhasar data kasebut, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken inggih menika tembung **mbrodhol**. Tembung **mbrodhol** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung **mbrodhol** gadhah ciri sintaksis inggih menika saged dipunraketaken kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada mbrodhol** ‘wujudipun radi mbrodhol’ saha tembung **banget** dados **mbrodhol banget** ‘wujudipun mbrodhol sanget’. Tembung **mbrodhol** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun.

Tembung **mbrodhol** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater katingal saking titikanipun inggih menika pikantuk wuwuhan ater-ater hanuswara {m-} ingkang rinaketan wonten ing tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung tembung **mbrodhol** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Tembung **mbrodhol** ingkang dipunpanggiaken menika kadhapuk saking tembung lingga **brodhol** ingkang dipunraketaken kaliyan wuwuhan ater-ater hanuswara {m-}. Dados tembung **mbrodhol** kasebut gadhah kalih *morfem*, inggih menika *morfem terikat* N- kanthi *alomorf* {m-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **brodhol** satemah mujudaken tembung kahanan andhahan **mbrodhol**.

Adhedhasar *tipe* makna tembung kahanan andhahan **mbrodhol** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan wujud inggih menika nedahaken

menawi wujudipun pating brodhol. Tembung **mbrodhol** menika nedahaken makna wujud dipuntingali saking *parafrase* ingkang jumbuh kaliyan konteksipun inggih menika mbrodhol ususipun. *Tipe* makna wujud ing tembung **mbrodhol** ugi saged dipuntingali saking kolokasinipun inggih menika **usus** dados usus ingkang pating brodhol.

b) Ngemu makna ukuran

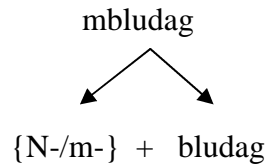
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan ukuran inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken ukuraning satunggaling barang ingkang asipat gesang saha barang ingkang boten asipat gesang, *konkret* utawi *abstrak*. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {m-} ingkang ngemu makna ukuran dipunpangguhaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Menawa mbesuk Bengawan Mahakam **mbludag** lan ana banjir kang tanpa kanyana, sarta diiringi udan lan swara guntur kang susul-susulan, kuwi pratandha aku wis ana ing Bengawan Mahakam.” (No.8/34)*

Adhedhasar data kasebut, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken inggih menika tembung **mbludag**. Tembung **mbludag** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraketaken kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada mbludag** ‘wutah namung sekedhik’ saha tembung **banget** dados **mbludag banget** ‘wutah kathah sanget’. Tembung **mbludag** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun

Adhedhasar wuwuhanipun, tembung **mbludag** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater katingal saking wuwuhan ater-ater hanuswara

{m-} ingkang rinaketan wonten ing tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung tembung **mbludag** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Tembung **mbludag** ingkang dipunpanggiaken menika kadhapuk saking tembung lingga **bludag** ingkang dipunraketi wuwuhan ater-ater hanuswara {m-}. Dados tembung **mbludag** kasebut gadhah kalih *morfem*, inggih menika *morfem terikat* N- kanthi *alomorf* {m-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **bludag** satemah mujudaken tembung kahanan andhahan **mbludag**.

Adhedhasar *tipe* makna tembung kahanan andhahan **mbludag** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran. Tembung **mbludag** menika nedahaken makna ukuran katingal saking *parafrase* ingkang jumbuh kaliyan konteksipun inggih menika *menawa mbesuk Bengawan Mahakam mbludag lan ana banjir kang tanpa kanyana*, saking ukara kasebut nedahaken bilih ingkang **mbludag** ‘luber/wutah’ inggih menika toya ing Bengawan Mahakam. *Tipe* makna wujud ing tembung **mbludag** ugi saged dipuntingali saking kolokasinipun inggih menika **toya** dados toyanipun wutah utawi luber.

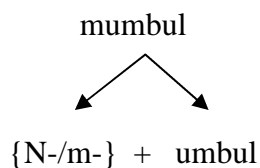
Tipe makna ukuran ing tembung kahanan andhahan sanesipun ugi dipun panggiaken ing ukara sanes. Data ingkang ngewrat tembung kahanan andhahan kanthi *tipe* makna wujud kaandharaken ing ngandhap menika.

“Ndaru Ireng mesem, napsune wis **mumbul** tekan mbun-mbunan.”(No.1/22)

Adhedhasar data kasebut, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken inggih menika tembung **mumbul**. Tembung **mumbul** kalebet

tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraketki kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada mumbul** ‘radi inggil’ saha tembung **banget** dados **mumbul banget** ‘inggil sanget’. Tembung **mumbul** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun inggih menika ater-ater hanuswara {m-}.

Adhedhasar wuwuhanipun, tembung **mumbul** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater katingal saking titikanipun inggih menika pikantuk wuwuhan ater-ater hanuswara {m-} ingkang rinaketan wonten ing tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung tembung **mumbul** saged dipuntingali ing *bagian* ngandhap menika.

Tembung **mumbul** ingkang dipunpanggiaken menika kadhapuk saking tembung lingga **umbul** ingkang dipunraketki wuwuhan ater-ater hanuswara {m-}. Dados tembung **mumbul** kasebut gadhah kalih *morfem*, inggih menika *morfem terikat* N- kanthi *alomorf* {m-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **umbul** satemah mujudaken tembung kahanan andhahan **mumbul**.

Adhedhasar *tipe* makna tembung kahanan andhahan **mumbul** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran. Tembung **mumbul** menika nedahaken makna ukuran katingal saking *parafrase* ingkang jumbuh kaliyan konteksipun inggih menika *napsune wis mumbul tekan mbun-mbunan*, saking ukara kasebut nedahaken ingkang **mumbul** ‘inggil’ inggih menika napsunipun

sampun inggil. *Tipe* makna wujud ing tembung **mumbul** ugi saged dipuntingali saking kolokasinipun inggih menika **nepsu** dados nepsunipun sampun inggil.

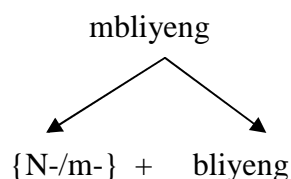
c) Ngemu makna raos

Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan raos inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken raosing manah saha *panca indera*. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {m-} ingkang ngemu makna raos dipunpanggiaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Panyawange wis peteng, sirahe **mbliyeng**.” (No.1/16)*

Data ing nginggil, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken inggih menika tembung **mbliyeng**. Tembung **mbliyeng** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraketaken kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada mbliyeng** ‘raosipun radi mumet’ saha tembung **banget** dados **mbliyeng banget** ‘raosipun mumet sanget’.

Tembung **mbliyeng** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun, tembung **mbliyeng** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater katingal saking titikanipun pikantuk wuwuhan ater-ater hanuswara {m-} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung **mbliyeng** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* ing nginggil pangrimbaging tembung kahanan andhahan **mbliyeng** menika kadhapuk saking tembung lingga **bliyeng** ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {m-}. Tembung **mbliyeng** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {N-} kanthi *alomorf* {m-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **bliyeng**.

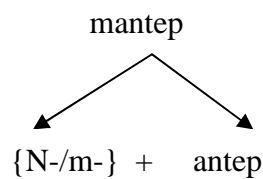
Tembung **mbliyeng** dipuntingali saking makna tembung lingganipun **bliyeng** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos inggih menika raosipun mumet. Menawi dipuntingali saking *parafrase* konteksipun katingal cetha bilih makna tembung **mbliyeng** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos inggih menika paningalipun sampun peteng saha mustakanipun mumet. Gayut kaliyan maknanipun menika, tembung **mbliyeng** saged dipuntingali saking kolokasinipun inggih menika **mustaka**, satemah nedahaken ngraosaken mumet ing salah satinggaling peranganing badan mliginipun ing mustaka.

Tipe makna raos ing tembung kahanan andhahan sanesipun ugi dipun panggihaken ing ukara sanes. Data ingkang ngewrat tembung kahanan andhahan kanthi *tipe* makna raos kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Mula kanthi **mantep** jurus Angin Kakipa ditandhingi nganggo jurus Pager Sewu.”(No.1/29)*

Data ing nginggil, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken inggih menika tembung **mantep**. Tembung **mantep** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraketaken kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada mantep** ‘raosipun radi yakin’ saha tembung **banget** dados **mantep banget** ‘raosipun yakin sanget’.

Tembung **mantep** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun, tembung **mantep** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater katingal saking titikanipun pikantuk wuwuhan ater-ater hanuswara {m-} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung **mantep** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* ing nginggil pangrimbaging tembung kahanan andhahan **mantep** menika kadhapuk saking tembung lingga **antep** ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {m-}. Tembung **mantep** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {N-} kanthi *alomorf* {m-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **antep**.

Tembung **mantep** dipuntingali saking makna tembung lingganipun **antep** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos inggih menika raosipun yakin. Menawi dipuntingali saking *parafrase* konteksipun katingal cetha bilih makna tembung **mantep** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos inggih menika Alaskato kanthi yakin ngginakaken jurus Angin Kakipa. Gayut kaliyan maknanipun menika, tembung **mantep** saged dipuntingali saking unsur makna tembungipun inggih menika tetep, yakin.

3) Ater-ater {ng-}

Data salajengipun inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang kawuwuhan ater-ater hanuswara {ng-}. Tembung kahanan andhahan mawi ater-

ater {ng-} menika dipunbedakaken adhedhasar *tipe* maknaipun. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

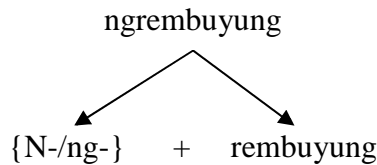
a) Ngemu makna wujud

Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan wujud inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken babagan wujud satunggaling barang. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {ng-} ingkang ngemu makna wujud dipunpanggiaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“Hawa dadi krasa luwih seger, awit kiwa tengene kali akeh wit-witan ngrembuyung.” (No.3/24)

Data ing nginggil, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken inggih menika tembung **ngrembuyung**. Tembung **ngrembuyung** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraket kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada ngrembuyung** ‘wujudipun radi kathah ronipun utawi radi ngrembuyung’ saha tembung **banget** dados **ngrembuyung banget** ‘wujudipun kathah ronipun ndadosaken ngrembuyung sanget’.

Tembung **ngrembuyung** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun, tembung **ngrembuyung** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater katingal saking titikanipun pikantuk wuwuhan ater-ater hanuswara {ng-} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung **ngrembuyung** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* ing nginggil pangrimbaging tembung kahanan andhahan **ngrembuyung** menika dumados saking tembung lingga **rembuyung** ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {ng-}. Tembung **ngrembuyung** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {N-} kanthi *alomorf* {ng-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **rembuyung**.

Tembung **ngrembuyung** dipuntingali saking makna tembung lingganipun **rembuyung** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan wujud inggih menika wujuding wit-witan ingkang kathah ronipun. Menawi dipuntingali saking *parafrase* konteksipun katingal cetha bilih makna tembung **ngrembuyung** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan wujud inggih menika hawa *dadi krasa luwih seger, awit kiwa tengene kali akeh wit-witan ngrembuyung*. Ukara kasebut nedahaken bilih wit-witan ingkang wujudipun ngrembuyung utawi kathah ronipun menika ndadosaken hawanipun seger.

Gayut kaliyan maknanipun menika, tembung **ngrembuyung** saged dipuntingali saking kolokasinipun inggih menika **wit-witan**, dados wit-witan ingkang ngrembuyung kathah ronipun. Sanesipun menika, supados langkung cetha kangge nemtokaken *tipe* maknanipun dipunginakaken *teknik perluasan*. *Teknik perluasan* menika kanthi mbandingaken tembung **ngrembuyung** ing ukara satunggal kaliyan ukara sanesipun satemah cetha *tipe* maknanipun inggih menika makna wujud. Ukara kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

(a) *Wit pelem kuwi wujud **ngrembuyung** banget.*

(b) *Wit pelem kuwi ukurane **ngrembuyung** banget.*

Adhedhasar ukara ing nginggil, ukara sepisan nedahaken bilih tembung **ngrembuyung** langkung trep dipunginakaken tinimbang ukara kaping kalih, satemah tembung **ngrembuyung** kasebut langkung trep kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan wujud.

b) Ngemu makna raos

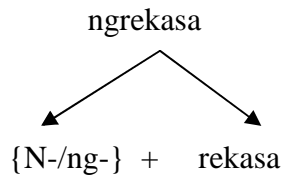
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan raos inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken raosing manah saha *panca indera*. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {ng-} ingkang ngemu makna raos dipunpanggiaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Pancen ora gampang nemokake asil alas, nanging amarga wis kulina nyambut gawe kaya mangkono, kabeh kuwi ora dirasa **ngrekasa**.”(No.3/30)*

Data ing nginggil, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken inggih menika tembung **ngrekasa**. Tembung **ngrekasa** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraketaken kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada ngrekasa** ‘raosipun radi susah utawi rekaos’ saha tembung **banget** dados **ngrekasa banget** ‘raosipun rekaos banget’.

Tembung **ngrekasa** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun, tembung **ngrekasa** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater katingal saking titikanipun pikantuk wuwuhan ater-ater hanuswara

{ng-} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung **ngrekasa** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung kahanan andhahan ing nginggil nedahaken bilih tembung **ngrekasa** menika kadhapuk saking tembung lingga **rekasa** ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {ng-}. Tembung **ngrekasa** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {N-} kanthi *alomorf* {ng-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **rekasa**.

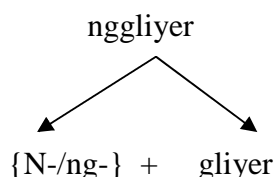
Tembung **ngrekasa** dipuntingali saking makna tembung lingganipun **rekasa** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos inggih menika raosipun rekaos, susah. Menawi dipuntingali saking *parafrase* konteksipun katingal cetha bilih makna tembung **ngrekasa** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos inggih menika amargi sampun kulina nyambut damel makaten raosipun boten susah utawi rekaos. Gayut kaliyan maknanipun menika, tembung **ngrekasa** kalebet *tipe* makna raos saged dipuntingali saking unsur maknanipun inggih menika nedahaken kahanan ingkang dipunraosaken rekaos utawi susah.

Tipe makna raos ing tembung kahanan andhahan sanesipun ugi dipun panggihaken ing ukara sanes. Data ingkang ngewrat tembung kahanan andhahan kanthi *tipe* makna raos kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Dheweke **nggliyer** lan ambruk sendhen ing gebyog omah karo isih nggendhong Sukijalu.”*(No.3/20)

Data ing nginggil, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken inggih menika tembung **nggliyer**. Tembung **nggliyer** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraketi kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada nggliyer** ‘raosipun radi nggliyer utawi mumet’ saha tembung **banget** dados **nggliyer banget** ‘raosipun mumet sanget’.

Tembung **nggliyer** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun, tembung **nggliyer** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater katingal saking titikanipun pikantuk wuwuhan ater-ater hanuswara {ng-} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung **nggliyer** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung kahanan andhahan ing nginggil nedahaken bilih tembung **nggliyer** menika kadhapuk saking tembung lingga **gliyer** ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {ng-}. Tembung **nggliyer** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {N-} kanthi *alomorf* {ng-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **gliyer**.

Tembung **nggliyer** dipuntingali saking makna tembung lingganipun **gliyer** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos inggih menika raosipun mumet, susah. Menawi dipuntingali saking *parafrase* konteksipun katingal cetha bilih makna tembung **nggliyer** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos

inggih menika Sukinara ngraosaken mumet lajeng ambruk sendhen kaliyan nggendhong Sukijalu. Gayut kaliyan maknanipun menika, tembung **nggliyer** kalebet *tipe* makna raos saged dipuntingali saking kolokasinipun inggih menika **mustaka**, satemah nedahaken bilih ingkang ngraosaken mumet inggih menika mustaka.

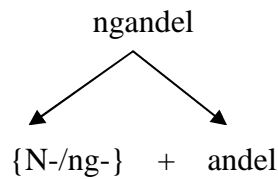
c) Ngemu makna mental

Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan mental inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken kahanan mental saged saking manah saha penggalih. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {ng-} ingkang ngemu makna mental dipunpangguhaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Para warga kang maune ora percaya lan cubriya karo Alaskato saiki wis **ngandel** tenan.” (No.7/34)*

Tembung **ngandel** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraketi kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada ngandel** ‘radi pitados’ saha tembung **banget** dados **ngandel banget** ‘pitados sanget’.

Tembung **ngandel** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun, tembung **ngandel** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater amargi katingal saking titikanipun pikantuk wuwuhan ater-ater hanuswara {ng-} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **ngandel** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Saking *bagan* ing nginggil katingal bilih tembung **ngandel** kadhapuk saking tembung **andel** ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {ng-}. Tembung **ngandel** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {N-} kanthi *alomorf* {ng-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **andel**.

Adhedhasar *tipe* maknaipun tembung kahanan andhahan **ngandel** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental inggih menika pitados. Tembung **ngandel** menawi dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun nedahaken bilih para warga ingkang kala wau boten pitados dening Alaskato, sakmenika sampun pitados saestu. Sasanesipun dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun, kangge mangertosi bilih tembung kahanan andhahan **ngandel** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental saget dipuntingali saking kolokasinipun inggih menika **panggalih**, dados **panggalhipun ngandel**. Tembung **ngandel** menika minangka tembung kahanan andhahan ingkang gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental mliginipun gadhah panggalih ingkang sae.

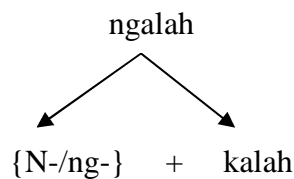
Tipe makna mental ing tembung kahanan andhahan sanesipun ugi dipun panggihaken ing ukara sanes. Data ingkang ngewrat tembung kahanan andhahan kanthi *tipe* makna mental kaandharaken ing ngandhap menika.

“Sing kapat, ‘wani **ngalah** dhuwur wekasane’.”(No.5/28)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken ing ukara nginggil inggih menika **ngalah**. Tembung **ngalah** kalebet tembung kahanan

kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraket kanthi *valensi* tembung **rada** dados **rada ngalah** ‘gadhah sipat radi ngalah’ saha tembung **banget** dados **ngalah banget** ‘gadhah sipat ngalah banget’.

Tembung **ngalah** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket kanthi tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun, tembung **ngalah** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater amargi katingal saking titikanipun pikantuk wuwuhan ater-ater hanuswara {ng-} ingkang rumaket kanthi tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **ngalah** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Saking *bagan* ing nginggil katingal bilih tembung **ngalah** kadhapuk saking tembung **kalah** ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {ng-}. Tembung **ngalah** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {N-} kanthi *alomorf* {ng-} ingkang rinaketan kanthi *morfem bebas* tembung lingga **kalah**.

Adhedhasar *tipe* maknaipun tembung kahanan andhahan **ngalah** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kanthi mental inggih menika pitados. Tembung **ngalah** menawi dipunjumbuhaken kanthi konteksipun nedahaken bilih tiyang ingkang gadhah sipat ngalah menika boten masthi kalah. Sasanesipun dipunjumbuhaken kanthi konteksipun, kangge mangertosi bilih tembung kahanan

andhahan **ngalah** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental saget dipuntingali saking kolokasinipun inggih menika **sipat**, dados **sipatipun ngalah**.

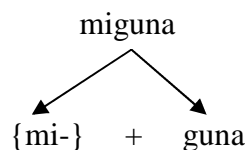
b. Ater-ater {mi-}

Ater-ater {mi-} minangka wuwuhan ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater {mi-} ingkang dipunpanggiaken ing panaliten gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Yen wong kuwi pinter, ora bakal kewran nandangi sabarang gawe, luwih-luwih yen pinter nguwasani nepsu candhala ing dhiri pribadi, saengga bisa manjing ajur-ajer, **miguna** ing ngaguna.” (No.5/13)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing ukara nginggil inggih menika **miguna**. Tembung **miguna** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraket kaliyan *valensi* tembung **radi** dados **radi miguna** ‘radi maringi paedah’ saha tembung **sanget** dados **miguna sanget** ‘paring paedah sanget’.

Tembung **miguna** menika ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rinaket kaliyan tembung lingganipun. Tembung **miguna** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater katingal saking ater-ater {mi-} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung **miguna** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* ing nginggil tembung **miguna** menika kadhapuk saking tembung lingga **guna** ingkang kawuwuhan ater-ater {mi-}. Tembung **miguna** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {mi-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **guna**. *Tipe* maknanipun tembung kahanan andhahan **miguna** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental inggih menika gadhah sipat guna utawi paring paedah. Tembung **miguna** menawi dipunjumbuhaken kaliyan *parafrase* konteksipun nedahaken bilih tiyang ingkang pinter saha tumindakipun becik menika masthi kathah paedahipun. Sasanesipun dipunjumbuhaken kaliyan *parafrase* konteksipun, kangge mangertosi bilih tembung kahanan andhahan **miguna** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan *mental* saged dipuntingali saking kolokasinipun inggih menika **sipat**, dados ‘sipatipun paring guna utawi paedah’.

c. Ater-ater {ke-}

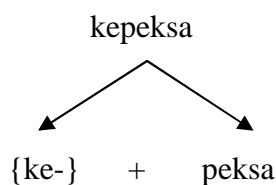
Ater-ater {ke-} ingkang dipunpangguhaken ing panaliten menika minangka wuwuhan ater-ater ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater {ke-} ingkang dipunpangguhaken gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos. Data Ing panaliten menika ingkang ngewrat ukara tembung kahanan andhahan mawi ater-ater {ke-} badhe kaandharaken data ingkang ngewrat bab kasebut.

“*Aku ngrasakake wangsulanmu mau isih kepeksa.*” (No.2/31)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken ing ukara nginggil inggih menika **kepeksa**. Tembung **kepeksa** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih

menika saged dipunraketi kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada kepeksa** ‘raosipun radi kepeksa’ saha tembung **banget** dados **kepeksa banget** ‘raosipun kepeksa sanget’.

Tembung **kepeksa** menika ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rinaket kaliyan tembung lingganipun. Tembung **kepeksa** kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater amargi tembung lingganipun kawuwuhan ater-ater {ke-}. Pangrimbaging tembung **kepeksa** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* ing nginggil katingal tembung **kepeksa** kadhapuk saking tembung lingga **peksa** ingkang pikantuk wuwuhan ater-ater {ke-}. Tembung **kepeksa** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ke-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **peksa**.

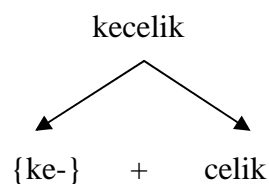
Adhedhasar *tipe* makna nipun tembung kahanan andhahan **kepeksa** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos inggih menika raosipun kepeksa utawi boten lila. Tembung **kepeksa** menawi dipunjumbuhaken kaliyan *parafrase* konteksipun nedahaken bilih wangsulanipun taksih kepeksa utawi taksih boten lila. Sasanesipun, kangge mangertosi bilih tembung kahanan andhahan **kepeksa** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos saged dipuntingali saking kolokasinipun inggih menika **manahipun**, dados ‘manahipun taksih kepeksa’.

Tipe makna raos ing tembung kahanan andhahan sanesipun ugi dipunpanggiaken ing ukara sanes. Data ingkang ngewrat tembung kahanan andhahan kanthi *tipe* makna raos kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Alaskato waspada, kanthi tindak kang entheng awake mumbul, brandhal **kecelik**, serangane ngenani angin.”(No.1/12)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing ukara nginggil inggih menika **kecelik**. Tembung **kecelik** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraket kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada kecelik** ‘radi boten jumbuh kaliyan pandakwanipun’ saha tembung **banget** dados **kecelik banget** ‘boten jumbuh kaliyan pandakwanipun’.

Tembung **kecelik** menika ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rinaket kaliyan tembung lingganipun. Tembung **kecelik** kalebet tembung kahanan andhahan mawi ater-ater amargi tembung lingganipun kawuwuhan ater-ater {ke-}. Pangrimbaging tembung **kecelik** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* ing nginggil katingal bilih tembung **kecelik** menika kadhapuk saking tembung lingga **celik** ingkang pikantuk wuwuhan ater-ater{ke-}. Tembung **kecelik** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ke-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **celik**.

Adhedhasar *tipe* maknaipun tembung kahanan andhahan **kecelik** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos inggih menika raosipun boten jumbuh kaliyan pandakwanipun. Tembung **kecelik** menawi dipunjumbuhaken kaliyan *parafrase* konteksipun nedahaken bilih brandhal badhe nyerang Alaskato, ananging Alaskato mumbul. Sasanesipun, kangge mangertosi bilih tembung kahanan andhahan **kecelik** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos saged dipuntingali saking unsur makna tembungipun inggih menika ‘mlesed saking pandakwanipun’.

2. Tembung Kahanan Andhahan mawi seselan/*infiks*

Tembung kahanan andhahan mawi seselan inggih menika tembung kahanan ingkang dipunwuwuhi seselan ing tengahing tembung. Seselan ingkang dipunpangguhaken ing panaliten menika, kados ta seselan {-um-}, {-em-}, saha {-in-}. Tembung kahanan andhahan mawi seselan ugi gadhah *tipe* makna ingkang maneka warni. Tembung kahanan andhahan mawi seselan saged dipuntingali wonten data ing ngandhap menika.

a. Seselan {-um-}

Data ingkang ngewrat tembung kahanan andhahan mawi seselan {-um-} menika dipunbedakaken adhedhasar *tipe* maknaipun. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

1) Ngemu makna warni

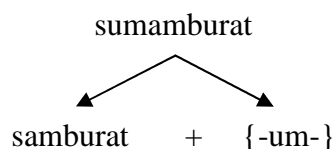
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan warni inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken warni satunggaling barang

ingkang asipat gesang utawi barang ingkang boten asipat gesang. Tembung kahanan andhahan mawi seselan {-um-} ingkang ngemu makna warni dipunpangguhaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Ndaru ireng nggero seru, tangane diangkat dhuwur, ana pletikan geni sing **sumamburat** saka tangan loro kuwi.” (No.8/18)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken ing ukara nginggil inggih menika **sumamburat**. Tembung **sumamburat** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraket kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada sumamburat** ‘warni ingkang kacampur warni sanes namung sekedhik’ saha tembung **banget** dados **sumamburat banget** ‘warni ingkang kacampur warni sanes kathah’.

Tembung **sumamburat** menika ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rinaket kaliyan tembung lingganipun. Tembung **sumamburat** kalebet tembung kahanan andhahan mawi seselan {-um-} ingkang rinaketan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung **sumamburat** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Bagan ing nginggil nedahaken bilih tembung **sumamburat** kadhapuk saking tembung lingga **samburat** ingkang dipunwuwuhi seselan {-um-}. Tembung **sumamburat** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem*

terikat {-um-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **samburat**. Tembung **sumamburat** menawi dipuntingali saking *tipe* maknaipun kalebet tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan warni. Tembung **sumamburat** menika tegesipun kalih warni ingkang kacampur antawisipun warni satunggal kaliyan warni sanesipun, menawi dipunjumbuhaken ing data nginggil menika tembung **sumamburat** nedahaken warni pletikan geni dados saged dipunmangertosi warninipun agni menika abrit semu jene. *Tipe* makna tembung kahanan andhahan **sumamburat** ugi saged katingal saking kolokasinipun inggih menika **agni** dados warninipun geni ingkang sumamburat.

Sanesipun menika, supados langkung cetha kangge nemtokaken *tipe* maknaipun dipunginakaken *teknik perluasan*. *Teknik perluasan* menika kanthi mbandingaken tembung **sumamburat** ing ukara satunggal kaliyan ukara sanesipun satemah cetha *tipe* maknaipun inggih menika makna warni. Ukara kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

(a) Klambine Adit warnane **sumamburat** kuning semu coklat.

(b) Klambine Adit bentuke **sumamburat** kuning semu coklat.

Adhedhasar ukara ing nginggil, ukara sepisan nedahaken bilih tembung **sumamburat** langkung trep dipunginakaken tinimbang ukara kaping kalih, satemah tembung **sumamburat** kasebut langkung trep kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan warni.

2) Ngemu makna raos

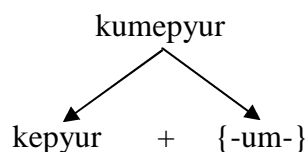
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan raos inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken raosing manah saha *panca*

indera. Tembung kahanan andhahan mawi seselan {-um-} ingkang ngemu makna raos dipunpanggihaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“Ndaru Ireng uga kontal mundur, sirahe kliyengan, awak gemeter, panon kumepyur.” (No.2/2)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken ing ukara nginggil inggih menika **kumepyur**. Tembung **kumepyur** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraket kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada kumepyur** ‘raosipun radi blereng’ saha tembung **banget** dados **kumepyur banget** ‘raosipun blereng sanget’.

Tembung **kumepyur** menika ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rinaket kaliyan tembung lingganipun. Tembung **kumepyur** kalebet tembung kahanan andhahan mawi seselan {-um-} ingkang rinaketan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung **kumepyur** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Bagan ing nginggil nedahaken bilih tembung **kumepyur** kadhapuk saking tembung lingga **kepyur** ingkang dipunwuwuhi seselan {-um-}. Tembung **kumepyur** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {-um-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **kepyur**. Tembung **kumepyur** menawi dipuntingali saking *tipe* maknaipun kalebet tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan raos. Tembung **kumepyur**

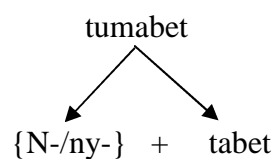
dipunjumbuhaken kaliyan *parafrase* konteksipun tembung **kumepyur** nedahaken bilih panon kumepyur ateges paningalipun sansaya blereng boten cetha. *Tipe* makna tembung kahanan andhahan **kumepyur** ugi saged katingal saking kolokasinipun inggih menika **paningal** dados paningalipun kumepyur utawi blereng.

Tipe makna raos ugi dipunpanggiaken ing data tembung kahanan andhahan sanesipun. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Sedhih lan nesu banget **tumabet** ing atine, Sunirayi wis tiwas dening tangane brandhal Ndaru Ireng.”(No.1/25)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing ukara nginggil inggih menika **tumabet**. Tembung **tumabet** kalebet tembung kahanan kabukti bilih tembung kasebut gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraketaken kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada tumabet** ‘raosipun radi natu saha tembung **banget** dados **tumabet banget** ‘raosipun natu sanget’.

Tembung **tumabet** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **tumabet** menika kalebet tembung kahanan andhahan mawi seselan katingal saking titikanipun menika pikantuk wuwuhan seselan {-um-} ingkang rinaketan wonten ing tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung **tumabet** saged dipuntingali ing *bagian* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagian* ing nginggil katingal tembung **tumabet** menika kadhapuk saking tembung lingga **tabet** ingkang dipunwuwuhi seselan {-um-}. Tembung **tumabet** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {-um-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **tabet**.

Tembung **tumabet** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos. Menawi dipunjumbuhaken kaliyan *parafrase* konteksipun katingal cetha bilih makna tembung **tumabet** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos inggih menika nedahaken bilih raos sedhik saha nesu natu sanget ing manahipun amargi Sunirayi seda. Sasanesipun menika, supados langkung cetha bilih tembung **tumabet** kalebet *tipe* makna raos dipuntingali saking unsur maknaipun menika nedahaken raosipun ketaton.

3) Ngemu makna mental

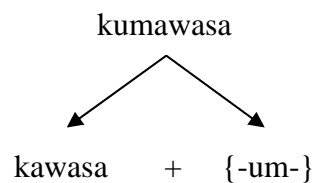
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan mental inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken kahanan mental saged saking manah saha penggalih. Tembung kahanan andhahan mawi seselan {-um-} ingkang ngemu makna mental dipunpanggihaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“Srengenge durung kumawasa, cahyane isih semanak.” (No.3/23)

Adhedhasar sata ing nginggil, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken inggih menika tembung **kumawasa**. Tembung **kumawasa** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **kumawasa** gadhah ciri tembung kahanan inggih menika saged dipunraketaken kaliyan *valensi* tembung **rada** dados

rada kumawasa ‘gadhah sipat radi nguwaosi’ saha tembung **banget** dados **kumawasa banget** ‘gadhah sipat nguwaosi sanget’.

Tembung **kumawasa** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Tembung **kumawasa** kalebet tembung kahanan andhahan mawi seselan katitik saking seselan {-um-} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **kumawasa** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Bagan ing nginggil nedahaken bilih tembung **kumawasa** kadhapuk saking tembung lingga **kawasa** ingkang dipunwuwuhi seselan {-um-}. Tembung **kumawasa** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {-um-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **kawasa**.

Tembung **kumawasa** menawi dipuntingali saking *tipe* maknaipun kalebet tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan mental. Tembung **kumawasa** menika dipunjumbuhaken kaliyan *parafrase* konteksipun menika nedahaken bilih srengenge dereng nguwaosi. *Tipe* makna tembung kahanan andhahan **kumawasa** ugi saged katingal saking unsur maknaipun inggih menika sipatipun nguwaosi.

b. Seselan {-em-}

Data ingkang ngewrat tembung kahanan andhahan mawi seselan {-em-} menika dipunbedakaken adhedhasar *tipe* maknanipun. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

1) Ngemu makna ukuran

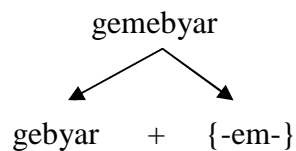
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan ukuran inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken ukuraning satunggaling barang ingkang asipat gesang saha barang ingkang boten asipat gesang, *konkret* utawi *abstrak*. Tembung kahanan andhahan mawi seselan {-em-} ingkang ngemu makna ukuran dipunpanggiaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Menawi srengenge ingkang saben dinten cahyanipun nyunari bumi menika menapa inggih wujud bleger kados bumi menika? Awit menawi dipunsawang wujudipun inggih bunder seser **gemebyar** nyenyulapi.”(No.5/2)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **gemebyar**. Tembung **gemebyar** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **gemebyar** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **radi** dados **radi gemebyar** ‘raosipun radi padhang’ saha tembung **sanget** dados **gemebyar sanget** ‘raosipun padhang sanget’.

Tembung **gemebyar** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Tembung **gemebyar** kalebet tembung kahanan andhahan mawi seselan katitik saking seselan {-em-}

ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **gemebyar** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* ing nginggil pangrimbaging tembung **gemebyar** kadhapuk saking tembung lingga **gebyar** ingkang dipunwuwuhi seselan{-em-}. Tembung **gemebyar** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {-em-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **gebyar**.

Adhedhasar *tipe* maknaipun tembung kahanan andhahan **gemebyar** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran *intensitas cahaya*. Tembung **gemebyar** saged kalebet *tipe* makna ukuran katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika srengenge menika padhang nyenyulapi. Sasanesipun *tipe* makna tembung **kemramyas** ugi saged dipuntingali adhedhasar *teknik perluasan*. *Teknik perluasan* menika kanthi mbandhingaken tembung **gemebyar** ing satunggal ukara kaliyan ukara sanesipun satemah katingal maknaipun, inggih menika makna ukuran *intensitas cahaya*. Ukara kangge mbandhingaken kaandharaken ing ngandhap menika.

(a) Panggonan kuwi katon **gemebyar** amarga lampune akeh banget.

(b) Panggonan kuwi katon **gemebyar** amarga lampune kuning banget.

Ukara ing nginggil, ukara (a) nedahaken bilih tembung **gemebyar** langkung trep pangangenipun tinimbang ukara (b), satemah tembung **gemebyar** kasebut langkung trep kalebet makna ingkang gayut kaliyan ukuran.

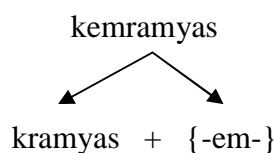
2) Ngemu makna raos

Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan raos inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken raosing manah saha *panca indera*. Tembung kahanan andhahan mawi seselan {-em-} ingkang ngemu makna raos dipunpanggiaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Wuuut!! Glathi sing dicekethem ucul, tangane brandhal kuwi krasa **kemramyas** panas, awit otote ditotog dening ikete Alaskato.” (No.1/11)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **kemramyas**. Tembung **kemramyas** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **kemramyas** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **radi** dados **radi kemramyas** ‘raosipun radi perih’ saha tembung **sanget** dados **kemramyas sanget** ‘raosipun perih sanget’.

Tembung **kemramyas** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Tembung **kemramyas** kalebet tembung kahanan andhahan mawi seselan katitik saking seselan {-em-} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **kemramyas** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar bagan ing nginggil pangrimbaging tembung **kemramyas** kadhapuk saking tembung lingga **kramyas** ingkang dipunwuwuhi seselan{-em-}.

Tembung **kemramyas** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {-em-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **kramyas**.

Adhedhasar *tipe* maknanipun tembung kahanan andhahan **kemramyas** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos. Tembung **kemramyas** saged kalebet *tipe* makna raos katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika astanipun Ndaru Ireng raosipun kemramyas panas utawi perih. Sasanesipun *tipe* makna tembung **kemramyas** ugi saged katingal saking kolokasinipun inggih menika **asta** dados nedahaken bilih salah satunggaling peranganing badan inggih menika asta raosipun panas perih.

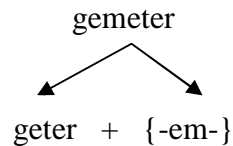
Tipe makna raos ugi dipunpanggiaken ing data tembung kahanan andhahan sanesipun. Data ingkang ngewrat tembung kahanan andhahan ingkang gadhah *tipe* makna raos kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Ndaru Ireng uga kontal mundur, sirahe kliyengan, awak **gemeter**, panon kumepyur.”(No.2/2)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **gemeter**. Tembung **gemeter** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **gemeter** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada gemeter** ‘raosipun radi ndhredheg’ saha tembung **banget** dados **gemeter banget** ‘raosipun ndhredheg sanget’.

Tembung **gemeter** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Tembung **gemeter** kalebet tembung kahanan andhahan mawi seselan katitik saking seselan {-em-} ingkang

rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **gemeter** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* ing nginggil pangrimbaging tembung **gemeter** kadhapuk saking tembung lingga **geter** ingkang dipunwuwuhi seselan{-em-}. Tembung **gemeter** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {-em-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **geter**.

Adhedhasar *tipe* maknaipun tembung kahanan andhahan **gemeter** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos. Tembung **gemeter** saged kalebet *tipe* makna raos katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika badanipun Ndaru Ireng kontal satemah ngraos ndhredheg. Sasanesipun *tipe* makna tembung **gemeter** ugi saged katingal saking kolokasinipun inggih menika **badan** dados nedahaken badanipun ndhredheg.

3) Ngemu makna mental

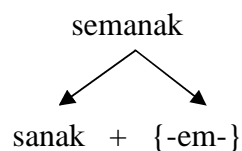
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan mental inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken kahanan mental saged saking manah saha penggalih. Tembung kahanan andhahan mawi seselan {-em-} ingkang ngemu makna mental dipunpangguhaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*Srengenge durung kumawasa, cahyane isih **semanak**. (No.3/23)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken ing nginggil inggih menika tembung **semanak**. Tembung **semanak** kalebet tembung kahanan

katingal bilih tembung **semanak** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada semanak** ‘radi ramah’ saha tembung **banget** dados **semanak banget** ‘ramah sanget’.

Tembung **semanak** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Tembung **semanak** kalebet tembung kahanan andhahan mawi seselan katitik saking seselan {-em-} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **semanak** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* ing nginggil pangrimbaging tembung **semanak** kadhapuk saking tembung lingga **sanak** ingkang dipunwuwuhi seselan {-em-}. Tembung **semanak** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {-em-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **sanak**. Adhedhasar *tipe* maknanipun tembung kahanan andhahan **semanak** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental. Tembung **semanak** saged kalebet *tipe* makna mental katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika cahyanipun taksih semanak nedahaken bilih cahyanipun taksih ramah dereng padhang sanget.

c. Seselan {-in-}

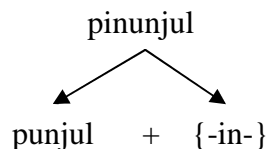
Data salajengipun ingkang dipunpanggiaken inggih menika tembung kahanan andhahan mawi seselan {-in-}. Tembung kahanan andhahan mawi

seselan {-in-} ingkang dipunpanggihaken namung ngemu makna ukuran. Data kasebut ingkang kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Brandhal telu ora ngira menawa pawongan loro kuwi duwe ngelmu olah kanuragan sing **pinunjul**.”*(No.1/9)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken ing nginggil inggih menika tembung **pinunjul**. Tembung **pinunjul** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **pinunjul** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada pinunjul** ‘radi kathah’ saha tembung **banget** dados **pinunjul banget** ‘langkung kathah sanget’.

Tembung **pinunjul** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Tembung **pinunjul** kalebet tembung kahanan andhahan mawi seselan katitik saking seselan {-in-} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **pinunjul** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **pinunjul** ing nginggil nedahaken bilih tembung **pinunjul** menika kadhapuk saking tembung lingga **punjul** ingkang dipunwuwuhi seselan {-in-}. Tembung **pinunjul** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {-in-} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **punjul**.

Tembung kahanan andhahan **pinunjul** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran. Tembung **pinunjul** saged kalebet *tipe* makna ukuran katingal

saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika *brandhal telu ora ngira menawa pawongan loro kuwi duwe ngelmu olah kanuragan sing pinunjul*. Tembung **pinunjul** ing ukara kasebut nedahaken bilih tiyang kalih menika gadhah ngelmu olah kanuragan ingkang langkung kathah. Sasanesipun kanthi *parafrase*, *tipe* maknaipun saged katingal saking unsur makna ing salebeting tembung **pinunjul** inggih menika langkung kathah saking pepadhanipun. Dados adhedhasar menika tembung kahanan andhahan **pinunjul** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran.

3. Tembung Kahanan Andhahan mawi Panambang/sufiks

Tembung kahanan andhahan mawi panambang inggih menika tembung kahana ingkang dipunwuwuhi panambang ing pungkasaning tembung. Tembung kahanan andhahan mawi panambang ingkang dipunpangguhaken ing panaliten menika namung satunggal inggih menika panambang {-an}. Tembung kahanan andhahan mawi panambang dipunbedakaken adhedhasar *tipe* maknaipun. Data ingkang ngewrat babagan kasebut saged dipuntingali wonten data ing ngandhap menika.

1) Ngemu makna Ukuran

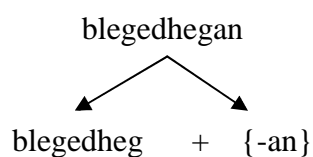
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan ukuran inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken ukuraning satunggaling barang ingkang asipat gesang saha barang ingkang boten asipat gesang, *konkret* utawi *abstrak*. Tembung kahanan andhahan mawi panambang {-an} ingkang ngemu

makna ukuran dipunpanggihaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Suwe-suwe panggonan kuwi dadi alas **blegedhegan**, wingit jalaran ora ditambah dening jalma manungsa.” (No.8/42)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken ing nginggil inggih menika tembung **blegedhegan**. Tembung **blegedhegan** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **blegedhegan** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada blegedhegan** ‘radi wiyar’ saha tembung **banget** dados **blegedhegan banget** ‘wiyar sanget’.

Tembung **blegedhegan** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Tembung **blegedhegan** kalebet tembung kahanan andhahan mawi panambang katitik saking panambang {-an} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **blegedhegan** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **blegedhegan** ing nginggil nedahaken bilih tembung **blegedhegan** menika kadhapuk saking tembung lingga **blegedheg** ingkang dipunwuwuhi panambang {-an}. Tembung **blegedhegan** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {-an} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **blegedheg**.

Tembung kahanan andhahan **blegedhegan** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran. Tembung **blegedhegan** saged kalebet *tipe* makna ukuran katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika *suwe-suwe panggonan kuwi dadi alas blegedhegan*. Tembung **blegedhegan** ing ukara kasebut nedahaken bilih alas menika ukuranipun wiyar sanget. Sasanesipun kanthi *parafrase*, *tipe* makna tembung **blegedhegan** ugi saged katingal saking unsur maknaipun inggih menika alas ingkang ukuranipun wiyar sanget.

2) Ngemu makna raos

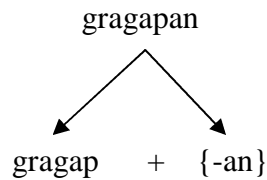
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan raos inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken raosing manah saha *panca indera*. Tembung kahanan andhahan mawi panambang {-an} ingkang ngemu makna raos dipunpanggiaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*Brandhal telu **gragapan**, merga sekawit nyepelake marang pawongan loro kuwi. (No.1/9)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **gragapan**. Tembung **gragapan** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **gragapan** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada gragapan** ‘radi kaget’ saha tembung **banget** dados **gragapan banget** ‘kaget sanget’.

Tembung **gragapan** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Tembung **gragapan** kalebet tembung kahanan andhahan mawi panambang katitik saking panambang {-an}

ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **gragapan** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **gragapan** ing nginggil nedahaken bilih tembung **gragapan** menika kadhapuk saking tembung lingga **gragap** ingkang dipunwuwuhi panambang {-an}. Tembung **gragapan** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {-an} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **gragap**.

Tembung kahanan andhahan **gragapan** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos. Tembung **gragapan** saged kalebet *tipe* makna raos katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika brandhal tiga kaget kaliyan tiyang kalih ingkang dipunremehaken kala wau. Tembung **gragapan** ing ukara kasebut nedahaken bilih raosipun kaget. Sasanesipun kanthi *parafrase*, *tipe* makna tembung **gragapan** ugi saged katingal saking kolokasinipun inggih menika **raosipun** dados raosipun gragapan utawi kaget.

3) Ngemu makna mental

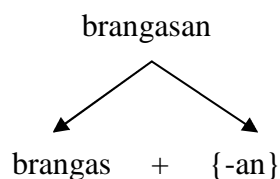
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan mental inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken kahanan mental saged saking manah saha penggalih. Tembung kahanan andhahan mawi panambang {-an}

ingkang ngemu makna mental dipunpanggihaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Alaskato mesem, awit ora ngira kalamun Jalukura sing **brangasan** lan ugal-ugalan nalika durung duwe bojo biyen, saiki kok bisa dadi wong alim kaya mengkono.” (No.2/13)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken ing nginggil inggih menika tembung **brangasan**. Tembung **brangasan** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **brangasan** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada brangasan** ‘radi napsunan utawi nakal’ saha tembung **banget** dados **brangasan banget** ‘napsu/nakal sanget’.

Tembung **brangasan** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Tembung **brangasan** kalebet tembung kahanan andhahan mawi panambang katitik saking panambang {-an} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **brangasan** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **brangasan** ing nginggil nedahaken bilih tembung **brangasan** menika kadhapuk saking tembung lingga **brangas** ingkang dipunwuwuhi panambang {-an}. Tembung **brangasan** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {-an} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **brangas**.

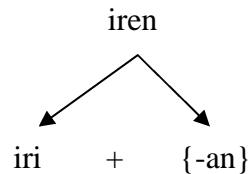
Tembung kahanan andhahan **brangasan** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental. Tembung **brangasan** saged kalebet *tipe* makna mental katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun utawi *parafrase* inggih menika Jalukura gadhah sipat nepsunan sakderengipun gadhah garwa. Sasanesipun kanthi *parafrase*, *tipe* makna tembung **brangasan** ugi saged katingal saking unsur maknaipun inggih menika gadhah sipat ingkang boten sae utawi gampil nepsu. Dados adhedhasar menika tembung kahanan andhahan **brangasan** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental.

Tembung kahanan andhahan mawi panambang ingkang gadhah *tipe* makna mental ugi dipunpangguhaken ing data sanes. Data ingkang ngewrat babagan kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Tegese panyuwun iku tumidak tumandang gawe sakatoge miturut kabisane dhewe-dhewe, nora **iren** lan kemeren.”* (No.5/5)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken ing nginggil inggih menika tembung **iren**. Tembung **iren** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **iren** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada iren** ‘sipatipun radi iri’ saha tembung **banget** dados **iren banget** ‘gadhah sipat iren sanget’.

Tembung **iren** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Tembung **iren** kalebet tembung kahanan andhahan mawi panambang katitik saking panambang {-an} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **iren** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **iren** ing nginggil nedahaken bilih tembung **iren** menika kadhapuk saking tembung lingga **iri** ingkang dipunwuwuhi panambang {-an}. Tembung **iren** ugi kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {-an} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **iri**.

Tembung kahanan andhahan **iren** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental. Tembung **iren** saged kalebet *tipe* makna mental katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun utawi *parafrase* inggih menika boten pikantuk gadhah sipat iri. Sasanesipun kanthi *parafrase*, *tipe* makna tembung **iren** ugi saged katingal saking unsur maknanipun inggih menika gadhah sipat ingkang boten sae utawi iri. Dados adhedhasar menika tembung kahanan andhahan **iren** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental.

4. Tembung Kahanan Andhahan mawi *Konfiks*

Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang dipunwuwuhi ater-ater saha panambang ing tembung lingga kanthi sesarengan. *Konfiks* ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken ing panaliten menika maneka warni wujudipun kados ta {ka-/an}, {ke-/en}, {ke-/an}, {ng-/i}, saha {ny-/i}. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* menika dipunbedakaken adhedhasar *tipe* maknanipun.

Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* saged dipuntingali ing data ngandhap menika.

a. *Konfiks* {ka-/-an}

Data tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* ingkang sapisan inggih menika mawi *konfiks* {ka-/-an}. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ka-/-an} dipunbedakaken miturut *tipe* maknaipun. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

1) Ngemu makna ukuran

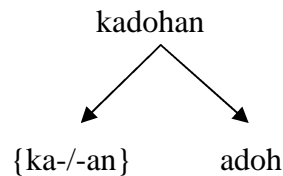
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan ukuran inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken ukuraning satunggaling barang ingkang asipat gesang saha barang ingkang boten asipat gesang, *konkret* utawi *abstrak*. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ka-/-an} ingkang ngemu makna ukuran dipunpangguhaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“*Nanging rembulan mung endah yen saka **kadohan**.*”(No.8/4)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken ing nginggil inggih menika tembung **kadohan**. Tembung **kadohan** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **kadohan** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada kadohan** ‘radi tebih jarakipun’ saha tembung **banget** dados **kadohan banget** ‘tebih sanget’.

Tembung **kadohan** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Tembung **kadohan** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang ndhapak

tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ka-/-an} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **kadohan** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **kadohan** ing nginggil nedahaken bilih tembung **kadohan** menika kadhapuk saking tembung lingga **adoh** ingkang dipunwuwuhi ater-ater {ka-} saha panambang {-an} kanthi sesarengan, ateges wuwuhan ing **kadohan** menika boten saged dipunpisah. Tembung **kadohan** kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ka-/-an} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **adoh**.

Tembung kahanan andhahan **kadohan** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran. Tembung **kadohan** saged kalebet *tipe* makna ukuran katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika rembulan endah menawi dipuntingali saking tebih. Katingal saking ukara ing nginggil tembung **kadohan** ing *konteks* menika nedhahaken bilih rembulan menika tebih. Tembung kahanan andhahan **kadohan** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran *jarak*.

2) Ngemu makna raos

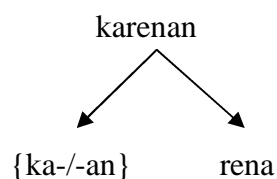
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan raos inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken raosing manah saha *panca indera*. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ka-/-an} ingkang ngemu

makna raos dipunpanggihaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“*Sultan Muslihudin banget **karenan** ing penggalih.*” (No.1/1)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken ing nginggil inggih menika tembung **karenan**. Tembung **karenan** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **karenan** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **radi** dados **radi karenan** ‘radi bingah’ saha tembung **sanget** dados **karenan sanget** ‘bingah sanget’.

Tembung **karenan** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **karenan** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ka-/an} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **karenan** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **karenan** ing nginggil nedahaken bilih tembung **karenan** menika kadhapuk saking tembung lingga **rena** ingkang dipunwuwuhi ater-ater {ka-} saha panambang {-an} kanthi sesarengan, ateges wuwuhan ing kadohan menika boten saged dipunpisah. Tembung **karenan** kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ka-/an} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **rena**.

Tembung kahanan andhahan **karenan** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos. Tembung **karenan** saged kalebet *tipe* makna raos katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika *Sultan Muslihudin banget karenan ing penggalih*. Katingal saking ukara ing nginggil tembung **karenan** ing *konteks* menika nedhahaken bilih raosipun Sultan Muslihudin bingah sanget. Tembung kahanan andhahan **karenan** *tipe* maknaipun ugi saged dipuntingali saking unsur makna ing salebeting tembung inggih menika raosipun bingah.

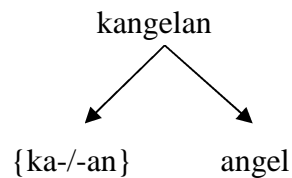
Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ka-/an} ingkang gadhah *tipe* makna raos ugi dipunpanggiaken ing data sanesipun. Data ingkang ngewrat bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Kruget-kruget **kangelan** arep tangi.”(No.1/11)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **kangelan**. Tembung **kangelan** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **kangelan** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada kangelan** ‘radi angel’ saha tembung **banget** dados **kangelan banget** ‘angel sanget’.

Tembung **kangelan** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **kangelan** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ka-/an} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging

tembung kahanan andhahan **kangelan** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **kangelan** ing nginggil nedahaken bilih tembung **kangelan** menika kadhapuk saking tembung lingga **angel** ingkang dipunwuwuhi ater-ater {ka-} saha panambang {-an} kanthi sesarengan, ateges wuwuhan ing kadohan menika boten saged dipunpisah. Tembung **kangelan** kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ka-/an} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **angel**.

Tembung kahanan andhahan **kangelan** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos. Tembung **kangelan** saged kalebet *tipe* makna raos katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika *kruget-krunget kangelan arep tangi*. Katingal saking ukara ing nginggil tembung **kangelan** ing *konteks* menika nedhahaken bilih raosipun badhe wungu angel sanget. Tembung kahanan andhahan **kangelan** *tipe* maknanipun ugi saged dipuntingali saking unsur makna ing salebeting tembung inggih menika raosipun angel.

b. *Konfiks* {ke-/en}

Data tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* salajengipun ingkang dipunpanggiaken ing panaliten inggih menika *konfiks* {ke-/en}. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ke-/en} dipunbedakaken adhedhasar *tipe*

maknanipun. Data ingkang ngewrat babagan kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

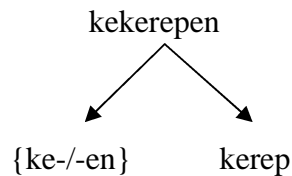
1) Ngemu makna ukuran

Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan ukuran inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken ukuraning satunggaling barang ingkang asipat gesang saha barang ingkang boten asipat gesang, *konkret* utawi *abstrak*. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ke-/en} ingkang ngemu makna ukuran dipunpanggiaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Nanging yen **kekerepen** mubeng seser, eri lancip-lancip kuwi bisa kethul.”*
(No.5/17)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **kekerepen**. Tembung **kekerepen** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **kekerepen** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada kekerepen** ‘radi rengked jarakipun’ saha tembung **banget** dados **kekerepen banget** ‘rengked sanget jarakipun’.

Tembung **kekerepen** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **kekerepen** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ke-/en} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **kekerepen** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **kekerepen** ing nginggil nedahaken bilih tembung **kekerepen** menika kadhapuk saking tembung lingga **kerep** ingkang dipunwuwuhi ater-ater {ke-} saha panambang {-en} kanthi sesarengan, ateges wuwuhan ing kadohan menika boten saged dipunpisah. Tembung **kekerepen** kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ke-/en} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **kerep**.

Tembung kahanan andhahan **kekerepen** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran *jarak*. Tembung **kekerepen** saged kalebet *tipe* makna ukuran katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika *nanging yen kekerepen mubeng seser, eri lancip-lancip kuwi bisa kethul*. Katingal saking ukara ing nginggil tembung **kekerepen** ing *konteks* menika nedhahaken bilih menawi rengked sanget anggenipun mubeng seser.

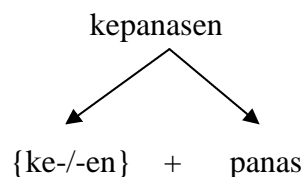
2) Ngemu makna raos

Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan raos inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken raosing manah saha *panca indera*. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ke-/en} ingkang ngemu makna raos dipunpanggihaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“Wong loro **kepanasen**, sanadyan wis nganggo ‘seraong’ utawa caping gedhe kanggo nutupi sirahe.” (No.3/23)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **kepanasen**. Tembung **kepanasen** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **kepanasen** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada kepanasen** ‘radi benter’ saha tembung **banget** dados **kepanasen banget** ‘benter sanget’.

Tembung **kepanasen** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **kepanasen** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ke-/en} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **kepanasen** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **kepanasen** ing nginggil nedahaken bilih tembung **kepanasen** menika kadhapuk saking tembung lingga **panas** ingkang dipunwuwuhi ater-ater {ke-} saha panambang {-en} kanthi sesarengan, ateges wuwuhan ing tembung **kepanasen** menika boten saged dipunpisah. Tembung **kepanasen** kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ke-/en} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **panas**.

Tembung kahanan andhahan **kepanasen** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos. Tembung **kepanasen** saged kalebet *tipe* makna raos katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika *wong loro kepanasen, sanadyan wis nganggo 'seraong' utawa caping gedhe kanggo nutupi sirahé*. Katingal saking ukara ing nginggil tembung **kepanasen** ing *konteks* menika nedhahaken bilih tiyang kalih inggih menika Alaskato Lan Jalukura menika ngraosaken benter sanget sanadyan sampun ngangge seraong.

Tembung kahanan andhahan **kepanasen** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos katingal bilih tembung **kepanasen** menika dipunginakaken wonten ing kalih ukara ingkang beda utawi *teknik perluasan*. Ukara kangge bandingaken kaandharaken ing ngandhap menika.

(a) *Banyu sing dinggo adus Budi rasane kepanasen.*

(b) *Banyu sing dinggo adus Budi ukurane kepanasen.*

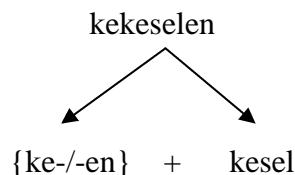
Tembung **kepanasen** ing ukara kaping sapisan menika katingal cetha nedahaken makna raos, wondene tembung **kepanasen** ing ukara kaping kalih menika boten trep kalebet makna ingkang gayut kaliyan raos. Awit saking menika tembung **kepanasen** menika minangka tembung kahanan andhahan ingkang gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos.

Data tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ke-/en} kanthi *tipe* makna raos ugi dipunpangguhaken ing data sanesipun. Data ingkang ngewrat bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“Yakuwi alame wong turu, mbok menawa Jalukura pancen kekeselen.”(No.3/36)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **kekeselen**. Tembung **kekeselen** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **kekeselen** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada kekeselen** ‘raosipun radi sayah’ saha tembung **banget** dados **kekeselen banget** ‘raosipun sayah sanget’.

Tembung **kekeselen** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **kekeselen** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ke-/-en} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **kekeselen** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **kekeselen** ing nginggil nedahaken bilih tembung **kekeselen** menika kadhapuk saking tembung lingga **kesel** ingkang dipunwuwuhi ater-ater {ke-} saha panambang {-en} kanthi sesarengan, ateges wuwuhan ing tembung **kekeselen** menika boten saged dipunpisah. Tembung **kekeselen** kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ke-/-en} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **kesel**.

Tembung kahanan andhahan **kekeselen** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos. Tembung **kekeselen** saged kalebet *tipe* makna raos katingal saking

makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika nedhahaken bilih Jalukura ngraosaken sayah sanget. *Tipe* makna raos ugi saged dipuntingali saking unsur makna tembungipun inggih menika ngraosaken boten sekeca ing badan.

3) Ngemu makna mental

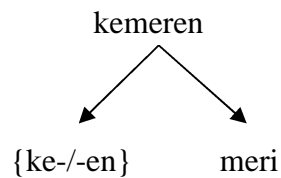
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan mental inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken kahanan mental saged saking manah saha penggalih. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ke-/en} ingkang ngemu makna mental dipunpangguhaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Tegese panyuwun iku tumidak tumandang gawe sakatoge miturut kabisane dhewe-dhewe, nora iren lan **kemeran**.”* (No.5/5)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken ing nginggil inggih menika tembung **kemeran**. Tembung **kemeran** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **kemeran** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada kemeran** ‘gadhah sipat radi meri’ saha tembung **banget** dados **kemeran banget** ‘gadhah sipat meri sanget’.

Tembung **kemeran** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **kemeran** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ke-/en} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging

tembung kahanan andhahan **kemerén** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **kemerén** ing nginggil nedahaken bilih tembung **kemerén** menika kadhapuk saking tembung lingga **meri** ingkang dipunwuwuhi ater-ater {ke-} saha panambang {-en} kanthi sesarengan, ateges wuwuhan menika boten saged dipunpisah. Tembung **kemerén** kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ke-/en} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **meri**.

Tembung kahanan andhahan **kemerén** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental ing manah ingkang boten sae. Tembung **kemerén** saged kalebet *tipe* makna mental katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika nedhahaken bilih tumindak saha nyambut damel menika boten pikantuk meri. *Tipe* makna tembung **kemerén** kalebet makna mental ugi saged dipuntingali saking unsur makna tembung lingganipun inggih menika sipatipun boten remen menawi tiyang sanes pikantuk kabegjan.

c. *Konfiks* {ke-/an}

Data salajengipun ingkang dipunpanggiaken inggih menika tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ke-/an}. Tembung kahanan andhahan mawi

konfiks {ke-/-an} dipunbedakaken adhedhasar *tipe* maknaipun. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

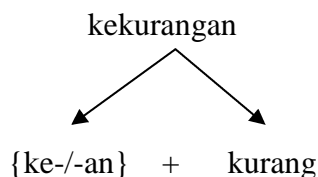
1) Ngemu makna ukuran

Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan ukuran inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken ukuraning satunggaling barang ingkang asipat gesang saha barang ingkang boten asipat gesang, *konkret* utawi *abstrak*. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ke-/-an} ingkang ngemu makna ukuran dipunpanggiaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Aku ngerti kahananmu, awit aku wae sing urip ijen isih sarwa **kekurangan**, apamaneh kowe sing duwe kulawarga.” (No.2/10)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **kekurangan**. Tembung **kekurangan** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **kekurangan** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada **kekurangan**** ‘cacahipun radi kirang’ saha tembung **banget** dados **kekurangan banget** ‘cacahipun kirang sanget’.

Tembung **kekurangan** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **kekurangan** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ke-/-an} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **kekurangan** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **kekurangan** ing nginggil nedahaken bilih tembung **kekurangan** menika kadhapuk saking tembung lingga **kurang** ingkang dipunwuwuhi ater-ater {ke-} saha panambang {-an} kanthi sesarengan, ateges wuwuhan ing **kekurangan** menika boten saged dipunpisah. Tembung **kekurangan** kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ke-/an} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **kurang**.

Tembung kahanan andhahan **kekurangan** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran. Tembung **kekurangan** saged kalebet *tipe* makna ukuran katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika *aku wae sing urip ijen isih sarwa kekurangan, apamaneh kowe sing duwe kulawarga*. Katingal saking ukara ing nginggil tembung **kekurangan** ing *konteks* menika nedhahaken bilih Alaskato ingkang gesang ijen mawon taksih kirang menapa malih Jalukura ingkang gadhah kulawarga. Tembung kahanan andhahan **kekurangan** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran katingal bilih tembung **kekurangan** menika dipunginakaken wonten ing kalih ukara ingkang beda utawi *teknik perluasan*. Ukara kangge bandingaken kaandharaken ing ngandhap menika.

- (a) *Kulawargane Pak Jarwo isih **kekurangan** amarga penghasilane sithik.*
- (b) *Kulawargane Pak Jarwo isih **kekurangan** amarga rasane susah.*

Tembung **kekurangan** ing ukara kaping sapisan menika katingal cetha nedahaken makna ukuran cacahipun, wondene tembung **kekurangan** ing ukara

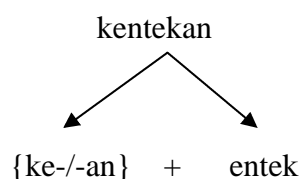
kaping kalih menika boten trep kalebet makna ingkang gayut kaliyan ukuran. Awit saking menika tembung **kekurangan** menika minangka tembung kahanan andhahan ingkang gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran.

Data tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ke-/-an} kanthi *tipe* makna ukuran ugi dipunpanggiaken ing data sanesipun. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“*Katone wis **kentekan** tenaga lan wis ora bisa ngampet larane.*”(No.1/11)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **kentekan**. Tembung **kentekan** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **kentekan** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada kentekan** ‘cacahipun taksih namung sekedhik’ saha tembung **banget** dados **kentekan banget** ‘cacahipun sampun telas’.

Tembung **kentekan** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **kentekan** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ke-/-an} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **kentekan** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Pangrimbaging tembung **kentekan** ing nginggil nedahaken bilih tembung **kentekan** menika kadhapuk saking tembung lingga **entek** ingkang dipunwuwuhi ater-ater {ke-} saha panambang {-an} kanthi sesarengan, ateges wuwuhan ing tembung **kentekan** menika boten saged dipunpisah. Tembung **kentekan** kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ke-/an} ingkang rinaketan kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **entek**.

Tembung kahanan andhahan **kentekan** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran. Tembung **kentekan** saged kalebet *tipe* makna ukuran katingal saking makna wujud lingganipun ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika *Katone wis **kentekan** tenaga lan wis ora bisa ngampet larane*. Katingal saking ukara ing nginggil tembung **kentekan** ing *konteks* menika nedhahaken bilih tenagaipun sampun telas. Sanesipun menika, *tipe* makna ukuran saged dipuntingali saking unsur makna tembungipun inggih menika telas sedaya.

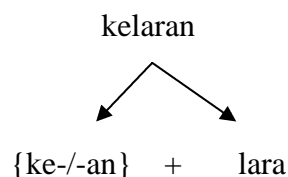
2) Ngemu makna raos

Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan raos inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken raosing manah saha *panca indera*. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ke-/an} ingkang ngemu makna raos dipunpanggihaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Aaaagh! Trembelane ..., munyuk!!” brandhal gondrong **kelaran**, mundur karo ndhungkruk.”* (No.1/14)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken ing nginggil inggih menika tembung **kelaran**. Tembung **kelaran** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **kelaran** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada kelaran** ‘raosipun radi sakit’ saha tembung **banget** dados **kelaran banget** ‘raosipun sakit sanget’.

Tembung **kelaran** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **kelaran** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ke-/an} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **kelaran** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Bagan pangrimbaging tembung kahanan andhahan ing nginggil menika nedahaken bilih tembung **kelaran** kadhapuk saking tembung lingga **lara** ingkang dipunwuwuhi ater-ater {ke-} saha panambang {-an} utawi *konfiks* {ke-/an} kanthi sesarengan. Wuwuhan ing tembung **kelaran** menika boten saged dipunpisah. Tembung **kelaran** kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ke-/an} ingkang rumaket kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **lara**.

Adhedhasar *tipe* maknaipun, tembung kahanan andhahan **kelaran** kalebet tipe makna ingkang gayut kaliyan raos. Tembung **kelaran** kalebet makna raos saged katingal saking *parafrase* konteksipun inggih menika brandhal kalih ngraosaken sakit sanget amargi padharanipun dipuntendhang ing Jalukura. Sasanesipun kanthi *parafrase*, *tipe* makna tembung kahanan andhahan ugi saged katingal saking kolokasinipun inggih menika **badan**, dados nedahaken bilih ngraosaken boten sekeca utawi sakit ing badan.

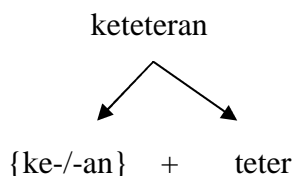
Tembung kahanan andhahan mawi konfiks {ke-/an} ingkang gadhah *tipe* makna raos ugi dipunpanggiaken ing data sanesipun. Data ingkang ngewrat bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Saiki tansaya ngadhepi ijen, ya wis genah **keteteran**.”*(No.1/12)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **keteteran**. Tembung **keteteran** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **keteteran** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada keteteran** ‘raosipun radi bingung anggenipun ngayahi’ saha tembung **banget** dados **keteteran banget** ‘raosipun bingung sanget anggenipun ngayahi’.

Tembung **keteteran** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **keteteran** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ke-/an} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging

tembung kahanan andhahan **keteteran** saged dipuntingali ing *bagean* ngandhap menika.

Bagean pangrimbaging tembung kahanan andhahan ing nginggil menika nedahaken bilih tembung **keteteran** kadhapuk saking tembung lingga **teter** ingkang dipunwuwuhi ater-ater {ke-} saha panambang {-an} utawi *konfiks* {ke-/an} kanthi sesarengan. Tembung **keteteran** kadhapuk saking kalih *morfem* inggih menika *morfem terikat* {ke-/an} ingkang rumaket kaliyan *morfem bebas* tembung lingga **teter**.

Adhedhasar *tipe* maknaipun, tembung kahanan andhahan **keteteran** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos. Tembung **keteteran** kalebet makna raos saged katingal saking *parafrase* konteksipun inggih menika bingung anggenipun ngayahi amargi namung piyambakan. Sasanesipun kanthi *parafrase*, *tipe* makna tembung kahanan andhahan ugi saged katingal saking makna tembung lingganipun inggih menika **teter** nedahaken bilih ngraosaken bingung anggenipun ngayahi.

d. *Konfiks* {ng-/i}

Data ingkang dipunpanggihaken salajengipun inggih menika tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ng-/i}. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ng-/i} dipunbedakaken miturut *tipe* maknaipun. Data kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

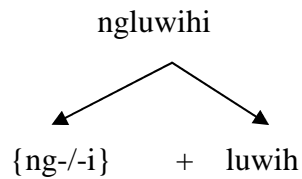
1) Ngemu makna ukuran

Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan ukuran inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken ukuraning satunggaling barang ingkang asipat gesang saha barang ingkang boten asipat gesang, *konkret* utawi *abstrak*. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ng-/i} ingkang ngemu makna ukuran dipunpanggiaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Swasana gawe giris, sangsaya suwe swasana dadi peteng, angin polahe kakipa, udan tiba ora lumrah, deres banget **ngluwihi** udan deres sing nate kelakon.”*(No.8/40)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **ngluwihi**. Tembung **ngluwihi** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **ngluwihi** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada ngluwihi** ‘cacahipun radi langkung kathah’ saha tembung **banget** dados **ngluwihi banget** ‘cacahipun langkung kathah sanget’.

Tembung **ngluwihi** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **ngluwihi** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang ndhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ng-/i} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **ngluwihi** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* pangrimbaging tembung kahanan andhahan ing nginggil tembung **ngluwihi** kadhapuk saking tembung lingga **luwih** ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {ng-} saha panambang {-i} kanthi sesarengan. Wuwuhan ing tembung **ngluwihi** menika boten saged dipunpisah. Tembung **ngluwihi** kasebut gadhah kalih *morfem*, inggih menika *morfem terikat* ater-ater hanuswara {ng-/i} ingkang rumaket kaliyan *morfem bebas* tembung **luwih** satemah mujudaken tembung **ngluwihi**.

Tembung kahanan andhahan **ngluwihi** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran. *Tipe* makna ukuran katingal cetha ing tembung **ngluwihi** kabukti saking *parafrase* ingkang jumbuh kaliyan konteksipun inggih menika *deres banget ngluwihi udan deres sing nate kelakon*, tembung **ngluwihi** nedahaken bilih langkung ageng/deres tinimbang jawah biasanipun. Sasanesipun saking *parafrase*, kangge mangertosi bilih tembung **ngluwihi** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran saged ugi dipuntingali saking kolokasinipun. Tembung **ngluwihi** menika gadhah *kolokasi* kaliyan tembung **jawah** inggih menika jawahipun langkung deres.

2) Ngemu makna mental

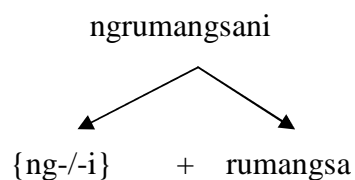
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan mental inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken kahanan mental saged saking manah saha penggalih. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ng-/i}

ingkang ngemu makna mental dipunpanggihaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

*“Awit aku **ngrumangsani** menawa ana ing panggonan cethek mesthi bakal diweruhi dening para manungsa lan mesthi gawe geger.” (No.8/34)*

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken ing nginggil inggih menika tembung **ngrumangsani**. Tembung **ngrumangsani** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **ngrumangsani** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada ngrumangsani** ‘gadhah sipat radi rumangsa’ saha tembung **banget** dados **ngrumangsani banget** ‘gadhah sipat rumangsa sanget’.

Tembung **ngrumangsani** ugi kalebet tembung andhahan kabukti saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **ngrumangsani** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katitik saking *konfiks* ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan inggih menika *konfiks* {ng-/i} ingkang rumaket kaliyan tembung lingganipun. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **ngrumangsani** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* pangrimbaging tembung kahanan andhahan ing nginggil tembung **ngrumangsani** kadhapuk saking tembung lingga **rumangsa** ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {ng-} saha panambang {-i}. Tembung **ngrumangsani** kasebut gadhah kalih *morfem*, inggih menika *morfem terikat* ater-

ater hanuswara {ng-/i} ingkang rumaket kaliyan *morfem bebas* tembung **rumangsa** satemah mujudaken tembung **ngrumangsani**.

Adhedhasar *tipe* maknaipun tembung kahanan andhahan **ngrumangsani** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental. Tembung **ngrumangsani** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos katingal saking *parafrase* ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika nedahaken Jalukura ngrumangsani menawi kadadosanipun menika badhe damel geger, ateges **ngrumangsani** menika gadhah sipat rumangsa. Sasanesipun saking *parafrase*, kangge mangertosi bilih tembung **ngrumangsani** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental saged ugi dipuntingali saking kolokasinipun. Tembung **ngrumangsani** menika gadhah *kolokasi* kaliyan tembung **manahipun** inggih menika manahipun sampun kraos.

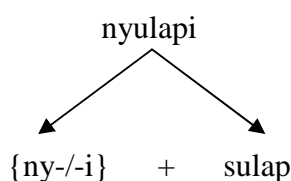
e. *Konfiks* {ny-/i}

Data ingkang dipunpangguhaken salajengipun inggih menika tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ny-/i}. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ny-/i} ingkang gadhah *tipe* makna gayut kaliyan raos. Data ingkang ngewrat bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“Tekan pucuk gunung aku weruh ana cahya sumunar **nyulapi**.” (No.2/45)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken ing nginggil inggih menika tembung **nyulapi**. Tembung **nyulapi** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **nyulapi** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraketaken kaliyan *valensi* tembung **rada** dados **rada nyulapi** ‘raosipun radi sulap’ saha tembung **banget** dados **nyulapi banget** ‘raosipun sulap sanget’.

Tembung **nyulapi** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun, tembung **nyulapi** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* katingal saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun inggih menika *konfiks* {ny-/i}. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **nyulapi** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* pangrimbaging tembung kahanan andhahan ing nginggil tembung **nyulapi** kadhapuk saking tembung lingga **sulap** ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {ny-} saha panambang {-i}. Tembung **nyulapi** kasebut gadhah kalih *morfem*, inggih menika *morfem terikat* ater-ater hanuswara {ny-/i} ingkang rumaket kaliyan *morfem bebas* tembung **sulap** satemah mujudaken tembung **nyulapi**.

Adhedhasar *tipe* maknaipun tembung kahanan andhahan **nyulapi** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos. Tembung **nyulapi** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos katingal saking *parafrase* ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika dumugi pucuk gunung wonten cahya ingkang nyulapi. Tembung **nyulapi** menika nedahaken bilih cahya menika gadhah sipat nyulapi utawi damel blereng boten cetha. Sasanesipun saking *parafrase*, kangge mangertosi bilih tembung **nyulapi** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos saged ugi dipuntingali saking kolokasinipun. Tembung **nyulapi** menika gadhah *kolokasi* kaliyan tembung **cahya** inggih menika **cahyaniipun**

nyulapi. Makna raos wonten ngriki nedahaken bilih ingkang ngraosaken sulap inggih menika salah satunggaling peranan ing badan mliginipun paningal.

5. Tembung Kahanan Andhahan mawi *Afiks Gabung*

Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* inggih menika tembung kahanan ingkang pikantuk wuwuhan ater-ater saha panambang boten kanthi sesarengan, ateges wuwuhan menika saged dipunpisah saking tembung lingganipun. *Afiks gabung* ingkang kadhapuk tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing panaliten menika maneka warni kados ta {ng-/i} saha {mi-/i}. *Tipe* makna tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* ingkang dipunpanggiaken ing panaliten menika maneka warni. Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* saged dipuntingali ing data ngandhap menika.

a. *Afiks gabung* {ng-/i}

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunwuwuhi *afiks gabung* ingkang sepisanan dipunpanggiaken inggih menika mawi *afiks gabung* {ng-/i}. Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* {ng-/i} menika dipunbedakaken adhedhasar *tipe* maknanipun. Data ingkang ngewrat bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

1) Ngemu makna raos

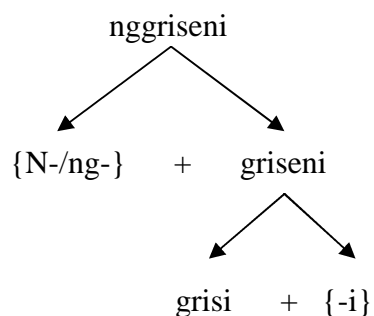
Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan raos inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken raosing manah saha *panca indera*. Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* {ng-/i} ingkang ngemu

makna raos dipunpanggihaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“Ana swarane kewan galak pating jlerit ana swara kemresek sing banget nggriseni kuping lan ana swara kaya wit ambruk.” (No. 7/30)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggihaken ing nginggil inggih menika tembung **nggriseni**. Tembung **nggriseni** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **nggriseni** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada nggriseni** ‘raosipun radi damel risi’ saha tembung **banget** dados **nggriseni banget** ‘raosipun damel risi sanget’.

Tembung **nggriseni** menika ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **nggriseni** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* katingal saking wuwuhan ingkang ndhapuk inggih menika ater-ater hanuswara {ng-} saha panambang {-i}. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **nggriseni** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* pangrimbag ing nginggil tembung kahanan andhahan **nggriseni** kadhapuk saking tembung lingga **griseni** ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {ng-} saha panambang {-i}. Tembung **nggriseni** kasebut gadhah

tiga *morfem*, inggih menika *morfem terikat* ater-ater hanuswara {N-} kanthi *alomorf* {ng-} saha *morfem terikat* panambang {-i} ingkang rumaket kaliyan *morfem bebas* tembung **grisi** satemah mujudaken tembung **nggriseni**.

Tembung **nggriseni** kasebut minangka proses nggabungaken ater-ater hanuswara {ng-} kaliyan panambang {-i} ing tembung lingganipun. Wuwuhan ingkang ndhapuk tembung **nggriseni** menika saged dipunpisahaken tanpa ngrisak strukturipun. Tembung **nggriseni** saged dipunpisahaken adhedhasar wuwuhanipun, ananging wuwuhan tembung **nggriseni** ingkang saged dipunpisahaken namung wuwuhan panambang {-i} dados tembung **griseni**. *Nosi* panambang {-i} ing tembung **griseni** inggih menika ‘ndhawuhi nindakaken menapa ingkang dipunsebutaken wujud lingganipun’. Tembung **griseni** menika mujudaken tembung pakon ingkang tegesipun ndhawuhi supados damel risi.

Adhedhasar *tipe* maknanipun tembung kahanan andhahan **nggriseni** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos. Tembung **nggriseni** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos katingal saking *parafrase* ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika swantenipun kewan menika nggriseni kuping, tembung **nggriseni** nedahaken bilih swanten kewan menika damel risi ing kuping. Sasanesipun saking *parafrase*, kangge mangertosi bilih tembung **nggriseni** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos saged ugi dipuntingali saking kolokasinipun. Tembung **nggriseni** menika gadhah *kolokasi* kaliyan tembung **talingan** inggih menika **nggriseni talingan**. Makna raos wonten ngriki nedahaken bilih ingkang ngraosaken risi inggih menika salah satunggaling peranganing badan mliginipun talingan.

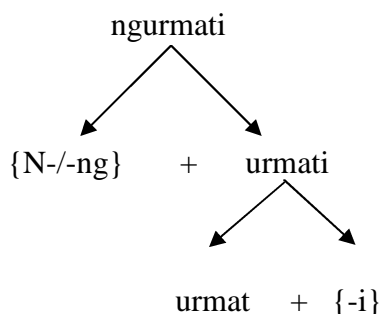
2) Ngemu makna mental

Tembung kahanan andhahan ingkang gayut kaliyan mental inggih menika tembung kahanan andhahan ingkang mratelakaken kahanan mental saged saking manah saha penggalih. Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* {ng-/i} ingkang ngemu makna mental dipunpanggiaken ing panaliten menika. Data ingkang ngewrat kaliyan bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“Sabanjure sing kapitu, ‘ngurmati sing luwih tuwa, luwih pinter lan sing duwe pangkat’.” (No.6/4)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpanggiaken ing nginggil inggih menika tembung **ngurmati**. Tembung **ngurmati** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **ngurmati** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged pikantuk *valensi* tembung **rada** dados **rada ngurmati** ‘sipatipun radi ngurmati’ saha tembung **banget** dados **ngurmati banget** ‘sipatipun ngurmati sanget’.

Tembung **ngurmati** menika ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun tembung **ngurmati** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* katingal saking wuwuhan ingkang ndhapuk inggih menika ater-ater hanuswara {ng-} saha panambang {-i}. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **ngurmati** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagian* pangrimbag ing nginggil tembung kahanan andhahan **ngurmati** kadhapuk saking tembung lingga **urmati** ingkang dipunwuwuhi ater-ater hanuswara {ng-} saha panambang {-i}. Tembung **ngurmati** kasebut gadhah tiga *morfem*, inggih menika *morfem terikat* ater-ater hanuswara {N-} kanthi *alomorf* {ng-} saha *morfem terikat* panambang {-i} ingkang rumaket kaliyan *morfem bebas* tembung **urmati** satemah mujudaken tembung **ngurmati**.

Tembung **ngurmati** kasebut minangka proses nggabungaken ater-ater hanuswara {ng-} kaliyan panambang {-i} ing tembung lingganipun. Wuwuhan ingkang ndhapuk tembung **ngurmati** menika saged dipunpisahaken tanpa ngrisak strukturipun. Tembung **ngurmati** saged dipunpisahaken adhedhasar wuwuhanipun, ananging wuwuhan tembung **ngurmati** ingkang saged dipunpisahaken namung wuwuhan panambang {-i} dados tembung **urmati**. *Nosi* panambang {-i} ing tembung **urmati** inggih menika ‘ndhawuhi nindakaken menapa ingkang dipunsebutaken ing wujud lingganipun’. Tembung **urmati** menika mujudaken tembung pakon ingkang tegesipun ‘ndhawuhi supados ngajeni’.

Adhedhasar *tipe* maknaipun tembung kahanan andhahan **ngurmati** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental sipat dhateng tiyang sanes. *Tipe* makna mental katingal cetha ing tembung **ngurmati** kabukti saking *parafrase*

ingkang jumbuh kaliyan konteksipun inggih menika nedahaken ngurmati utawi ngajeni tiyang ingkang langkung sepuh, langkung pinter, saha langkung gadhah pangkat. Sasanesipun saking *parafrase*, kangge mangertosi bilih tembung **ngurmati** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental saged ugi dipuntingali saking kolokasinipun. Tembung **ngurmati** menika gadhah *kolokasi* kaliyan tembung **sipat** inggih menika sipatipun ngurmati.

b. *Afiks gabung* {mi-/i}

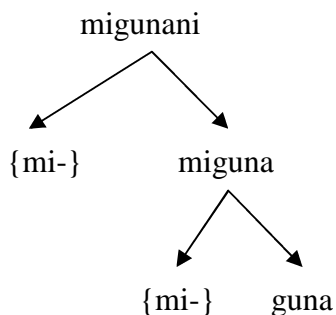
Tembung kahanan andhahan ingkang dipunwuwuhi *afiks gabung* ingkang sepisanan dipunpangguhaken inggih menika mawi *afiks gabung* {mi-/i}. Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* {mi-/i} ingkang dipunpangguhaken namung gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental. Data ingkang ngewrat bab kasebut kaandharaken ing ngandhap menika.

“Menawi kepareng kula badhe nyuwun pangertosan bab pengalamani pun bapa Bara Tumalang nalika taksih mudha, supados kula saged nyecep bab-bab ingkang migunani ing gesang punika.” (No.5/20)

Tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken ing nginggil inggih menika tembung **migunani**. Tembung **migunani** kalebet tembung kahanan katingal bilih tembung **migunani** gadhah ciri sintaksis tembung kahanan inggih menika saged dipunraketaken kaliyan *valensi* tembung **radi** dados **radi migunani** ‘sipatipun pating paedah sanadyan namung sekedhik’ saha tembung **sanget** dados **migunani sanget** ‘sipatipun paring paedah ingkang ageng’.

Tembung **migunani** ugi kalebet tembung andhahan katingal saking wuwuhan ingkang rumaket ing tembung lingganipun. Adhedhasar wuwuhanipun, tembung kahanan andhahan ingkang dipunpangguhaken inggih menika tembung

migunani. Tembung **migunani** kalebet tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* katingal saking wuwuhan ingkang ndhapuk inggih menika ater-ater {mi-} saha panambang {-i}. Pangrimbaging tembung kahanan andhahan **migunani** saged dipuntingali ing *bagan* ngandhap menika.

Adhedhasar *bagan* pangrimbag ing nginggil tembung kahanan andhahan **migunani** kadhapuk saking tembung lingga **guna** ingkang dipunwuwuhi ater-ater {mi-} saha panambang {-i}. Tembung **migunani** kasebut gadhah tiga *morfem*, inggih menika *morfem terikat* ater-ater {mi-} saha *morfem terikat* panambang {-i} ingkang rumaket kaliyan *morfem bebas* tembung **guna** satemah mujudaken tembung **migunani**.

Tembung **migunani** kasebut minangka proses nggabungaken ater-ater {mi-} kaliyan panambang {-i} ing tembung lingganipun. Wuwuhan ingkang ndhapuk tembung **migunani** menika saged dipunpisahaken tanpa ngrisak strukturipun. Tembung **migunani** saged dipunpisahaken adhedhasar wuwuhanipun, ananging wuwuhan tembung **migunani** ingkang saged dipunpisahaken namung wuwuhan ater-ater {mi-} dados tembung **miguna**. Tembung **miguna** menika mujudaken tembung kahanan andhahan mawi ater-ater {mi-}.

Adhedhasar *tipe* maknaipun tembung kahanan andhahan **migunani** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental. Tembung **migunani** kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental katingal saking *parafrase* ingkang dipunjumbuhaken kaliyan konteksipun inggih menika pengalamanipun bapa Bara Tumalang menika migunani kangge pagesangan. Dados saged dipunmangertosi bilih tembung **migunani** menika gadhah sipat guna utawi gadhah paedah. Sasanesipun saking *parafrase*, kangge mangertosi bilih tembung **migunani** menika kalebet *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental saged ugi dipuntingali saking unsur makna tembungipun inggih menika sipatipun paring paedah.

BAB V PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembagan ingkang sampun katindakaken, saged kadamel dudutan. Dudutanipun saking panaliten menika kaandharaken ing ngandhap menika.

1. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater/*prefiks* ingkang kapanggihaken saged kapilah dados tiga, inggih menika tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara, ater-ater {mi-}, saha ater-ater {ke-}. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater menika dipunbedakaken adhedhasar *tipe* makna.
 - a. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {n-} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan wujud saha mental. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {m-} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan wujud, ukuran saha raos. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater hanuswara {ng-} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan wujud, raos, saha mental.
 - b. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater {mi-} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental.
 - c. Tembung kahanan andhahan mawi ater-ater {ke-} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos.
2. Tembung kahanan andhahan mawi seselan/*infiks* ingkang kapanggihaken kapilah dados tiga, inggih menika seselan {-um-}, {-em-}, saha {-in-} dipunbedakaken adhedhasar *tipe* maknaipun.

- a. Tembung kahanan andhahan mawi seselan {-um-} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan warni, raos, saha mental.
- b. Tembung kahanan andhahan mawi seselan {-em-} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran, raos, saha mental.
- c. Tembung kahanan andhahan mawi seselan {-in-} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran.
3. Tembung kahanan andhahan mawi panambang/*sufiks* inggih menika panambang {-an} ingkang gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran, raos, saha mental.
4. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* ingkang kapanggihaken kapilah dados 5, inggih menika *konfiks* {ka-/an}, {ke-/en}, {ke-/an}, {ng-/i}, saha {ny-/i}. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* dipunbedakaken adhedhasar *tipe* maknanipun.
 - a. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ka-/an} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran saha raos.
 - b. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ke-/en} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran, raos, saha mental.
 - c. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ke-/an} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran saha raos.
 - d. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ng-/i} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan ukuran saha mental.
 - e. Tembung kahanan andhahan mawi *konfiks* {ny-/i} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos.

5. Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* ingkang kapanggihaken kapilah dados 2, inggih menika *afiks gabung* {ng-/i} saha {mi-/i}. Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* dipunbedakaken adhedhasar *tipe* maknaipun.
 - a. Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* {ng-/i} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan raos saha mental.
 - b. Tembung kahanan andhahan mawi *afiks gabung* {mi-/i} gadhah *tipe* makna ingkang gayut kaliyan mental.

B. Implikasi

Panaliten menika ngrembag tembung kahanan andhahan ing cariyos *rakyat Alaskato Lan Jalukura* anggitanipun Al Aris Purnomo. Salebeting panaliten mmenika dipunpanggihaken mapinten-pinten tembung kahanan andhahan adhedhasar wuwuhan, pangrimbangipun, saha *tipe* maknaipun. Asiling panaliten menika dipunkajengaken saged dipunginakaken dening paraga *pendidikan* (siswa saha guru) supados mangertos tata tembung, mliginipun bab tembung kahanan andhahan.

C. Pamrayogi

Adhedhasar dudutan saha *implikasi* ing panaliten menika, panliti saged suka pamrayogi bilih panaliten bab tembung kahanan andhahan taksih perlu dipunlajengaken, boten winates ing wuwuhan, pangrimbag, saha *tipe* maknaipun. Tembung kahanan andhahan saged katliti babagan *nosi* saha fungsi tembung

kahaman andhahan. Awit saking menika, panaliti ingkang badhe nglajengaken panaliten menika supados langkung sampurna.

KAPUSTAKAN

- Arifin, Syamsul dkk. 1990. *Tipe-Tipe Semantik Adjektiva Dalam Bahasa Jawa*. Jakarta : Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Arifin, Zaenal dan Junaiyah. 2007. *Morfologi Bentuk, Makna, dan Fungsi*. Jakarta : Grasindo.
- Chaer, Abdul. 2008. *Morfologi Bahasa Indonesia (Pendekatan Proses)*. Jakarta : Rineka Cipta.
- Maskub, Dian Mawa. 2013. Adjektiva Bahasa Jawa Dalam Pertunjukan Wayang Kulit Lakon Duryudana Gugur Oleh Ki Timbul Hadiprayitno. *Skripsi S1*. Yogyakarta : Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah, Fakultas Bahasa dan Seni. Universitas Negeri Yogyakarta.
- Moleong, Lexy J. 2007. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung : PT Remaja Rosdakarya.
- Mulyana, 2011. *Morfologi Bahasa Jawa*. Yogyakarta : Kanwa Publisher.
- Nurhayati, Endang. 2001. *Morfologi Bahasa Jawa*. Yogyakarta : Fakultas Bahasa Dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.
- Poerwodarminta, W. J. S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia : J.B Wolters Uitgevers Maatschappij, N. V. Groningen.
- Ramlan. 2001. *Morfologi Suatu Tinjauan Deskriptif*. Yogyakarta : C. V. Karyono.
- Samosa, Asep. 2013. Kata Sifat Pada Antologi Novel Sumawur Ing Baluwarti. *Skripsi S1*. Yogyakarta : Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah, Fakultas Bahasa dan Seni. Universitas Negeri Yogyakarta.
- Sasangka, Sry Satriya Tjatur Wisnu. 2001. *Paramasastra Gagrag Anyar Basa Jawa*. Jakarta : Yayasan Paramalingua.
- _____. dkk. 2000. *Adjektiva Dan Adverbia Dalam Bahasa Indonesia*. Jakarta : Pusat Bahasa Departemen Pendidikan Nasional.
- Sudaryanto. 1988. *Metode Linguistik*. Yogyakarta : Gajah Mada University Press.
- _____. 1991. *Tata Bahasa Baku Bahasa Jawa*. Yogyakarta : Duta Wacana University Press.
- Tim penyusun. 2013. *Panduan Tugas Akhir*. FBS UNY
- Wedhawati dkk. 2006. *Tata Bahasa Jawa Mutakhir*. Yogyakarta : Kanisius.

LAMPIRAN

Lampiran. Asiling Analisis Tembung Kahanan Andhahan ing Cariyos *Rakyat Alaskato Lan Jalukura Anggitanipun* Al Aris Purnomo

No.	Data	Wuwuhan									Tipe Makna					Pangrimbagipun
1	2	3									4					5
		N-	mi-	kuma-	-um-	-an	ka-/ -an	ke-/ -en	N-/-i	Sanesipun	Wj	Uk	Wr	Rs	Mt	
1.	Sultan Muslihudin banget karenan ing penggalih.						√							√		<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ka-/-an} + lingga).</p> <p>karenan/TKA 'raosipun bingah'</p> <pre> / \ / \ / \ / \ / \ / \ / \ renan/TK'bingah' {ka-/-an} </pre>
2.	Ana kulawarga loro sing njajal bara golek papan luwih kepenak kanggo mbeciki panguripan.									{ke-}				√		<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater ({ke-} + lingga).</p> <p>kepenak/TKA 'ngraosaken penak'</p> <pre> / \ / \ / \ / \ / \ / \ / \ {ke-} penak/TK'penak' </pre>
3.	Swara kewan wengi wis keprungu ngebaki alas Loa Janan.								√			√				<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>afiks gabung</i> (N-/ng- + lingga + -i).</p>

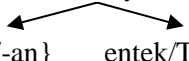
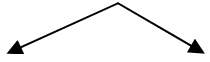
Tabel Salajengipun

1	2	3								4					5
															ngebaki/TKA'ndadosaken kebak'
4.	“Yen ora gelem minggat daksabet pedhang wadhukmu kelakon mbrodhol ususmu!!”	√								√					Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga). mbrodhol/TKA'wujudipun pating bodhol'
5.	Brandhal telu gragapan , merga sekawit nyepelekake marang pawongan loro					√							√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk panambang (lingga + {-an}).

Tabel salajengipun

1	2	3									4					5
	kuwi.															gragapan/TKA'ngraosaken kaget'
6.	Brandhal telu ora ngira menawa pawongan loro kuwi duwe ngelmu olah kanuragan sing pinunjul.									{-in-}		√				Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-in-}). pinunjul/TKA'langkung saking pepadhanipun'
7.	Wuuut!! Glathi sing dicekethem ucul, tangane brandhal kuwi krasa kemramyas panas, awit otote ditotog dening ikete Alaskato.									{-em-}				√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-em-}). kemramyas/TKA'raosipun pating kranyas'

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
8.	Kruget-kruget kangelan arep tangi.						√					√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ka-/an} + lingga). kangelan/TKA'raosipun rekasa sanget/angel sanget' <div></div> {ka-/an} angel/TK'angel'	
9.	Katone wis kentekan tenaga lan wis ora bisa ngampet larane.								{ke-/an}		√			Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ke-/an} + lingga). kentekan/TKA'sampun telas sedaya' <div></div> {ke-/an} entek/TK'telas/boten wonten turahanipun'	
10.	Alaskato waspada, kanthi tindak kang entheng awake mumbul, brandhal kecelik , serangane ngenani angin.								{ke-}				√	Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater ({ke-} + lingga). kecelik/TKA'mlesed saking pandakwanipun <div></div> {ke-} celik/TK'mlesed saking pandakwanipun	

Tabel salajengipun

1	2	3								4				5
11.	Saiki tansaya ngadhepi ijen, ya wis genah keteteran .								{ke-/-an}				√	<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i>({ke-/-an} + lingga).</p> <p>keteteran/TKA'bingung anggenipun ngayahi'</p> <p>↙ ↘</p> <p>{ke-/-an} teter/TK'bingung anggenipun ngayahi'</p>
12.	“Biyangane gombal amoh!!! Kurang ajar ..., bocah pethakilan! Kelakon dakrencah kowe ana kene!!”				√								√	<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk panambang (lingga + {-an}).</p> <p>pethakilan/TKA'gadhah sipat pethakilan'</p> <p>↙ ↘</p> <p>pethakil/TK 'tindakipun pethakilan'</p> <p>{-an}</p>
13.	Brandhal gondrong enggal nrajang Jalukura kanthi muntab .	√											√	<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p>

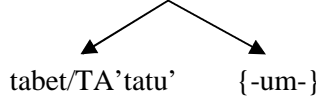
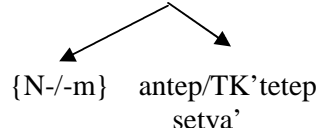
Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
															muntab/TKA' raosipun nepsu sanget'
14.	“Aaaagh! Trembelane, munyuk!!” brandhal gondrong kelaran , mundur karo ndhungkruk.								{ke-/-an}				√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ke-/-an} + lingga). kelaran/TKA' raosipun gerah sanget'
15.	Kemenclang swarane wesi ketemu wesi.									{-em-}				√	Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-em-}). kemenclang/TKA' swantenipun pating cemengklung sanget'

Tabel salajengipun

1	2	3								4				5
16.	Panyawange wis peteng, sirahe mbliyeng .	√										√		<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p> <p>mbliyeng/TKA'raosipun mumet'</p> <p>{N-/m} bliyeng/TK'mumet'</p>
17.	Ndaru Ireng mesem, napsune wis mumbul tekan mbunmbunan.	√									√			<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p> <p>mumbul/TKA'sampun inggil'</p> <p>{N-/m} umbul/TA'ewah saking ngandhap dumugi inggil''</p>
18.	Sedhih lan nesu banget tumabet ing atine, Sunirayi wis tiwas dening				√							√		<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-um-}).</p>

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
	tangane brandhal Ndaru Ireng.														tumabet/TKA'ketaton'
19.	Mula kanthi mantep jurus Angin Kakipa ditandhingi nganggo jurus Pager Sewu.	√											√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga). mantep/TKA'sampun tetep saestu'
20.	Alaskato kaget, nanging enggal bisa nguwasani dhiri.							√						√	Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>afiks gabung</i> (hanuswara + lingga + -i).

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
															<p>nguwasani/TKA'sipatipun remen nguwasani'</p> <p> nguwasa/TKA 'dados ingkang kuwasa' kuwasa/TK 'gadhadh wewenang ingkang linuwih' </p> <p> kuwasani /TP ndhawuhi supados nguwasani' gadhadh wewenang ingkang linuwih' </p>
21.	<p>Ndaru Ireng uga kontal mundur, sirahe kliyengan, awak gemeter, panon kumepyur.</p>				√								√ √ √		<p>• Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk panambang (lingga + {-an}).</p> <p>kliyengan/TKA'ngraosaken ngelu, mumet'</p> <p> kliyeng/TK 'mumet,ngelu' </p> <p>• Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-em-}).</p>

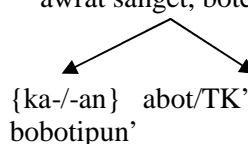
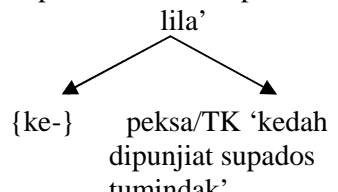
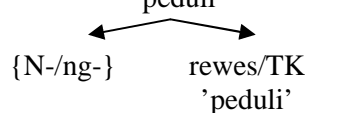
Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
															<p>gemeter/TKA'ngraosaken ndhredheg'</p> <p>geter/TK {-em-}</p> <p>'ewah kumitir, ndhredheg'</p> <p>• Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-um-}).</p> <p>kumepyur/TKA 'kahananipun sumirat, kepyur'</p> <p>kepyur/TA {-um-}</p> <p>'sumirat, kepyur'</p>
22.	Nanging Alaskato dudu wong sembarangan , mula enggal mlumpat dhuwur ngadoh.					√								√	<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk panambang (lingga + {-an}).</p> <p>sembarangan/TKA 'dipunanggep remeh'</p> <p>sembarang/TK {-an}</p> <p>'dipunanggep remeh'</p>

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
23.	Aku ngerti kahananmu, awit aku wae sing urip ijen isih sarwa kekurangan , apamaneh kowe sing duwe kulawarga.								{ke-/-an}		√				<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ke-/-an}+ lingga).</p> <p>kekurangan/TKA'cacahipun dereng cekap'</p> <p> </p>
24.	Alaskato mesem, awit ora ngira kalamun Jalukura sing brangasan lan ugal-ugalan nalika durung duwe bojo biyen, saiki kok bisa dadi wong alim kaya mengkono.					√								√	<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk panambang (lingga + {-an}).</p> <p>brangasan/TKA'gadhah sipat gampil nepsu'</p> <p> </p>
25.	“Embuh..., aku satemene kabotan yen kakang Jalukura arep lunga.”						√						√		<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ka-/-an} + lingga).</p>

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
															kabotan/TKA'ngraosaken awrat sanget, boten kiat'
26.	Aku ngrasakake wangsulanmu mau isih kepeksa.								{ke-}				√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater ({ke-} + lingga). kepeksa/TKA'raosipun boten lila'
27.	Aku ora ngrewes swara kuwi, aku terus mlaku munggah gunung.	√											√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga). ngrewes/TKA'sipatipun peduli'

Tabel salajengipun

1	2	3								4				5	
28.	Tekan pucuk gunung aku weruh ana cahya sumunar nyulapi.								√				√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ny-/i} + lingga). nyulapi/TKA'ndadosaken boten cetha, blereng' <div><pre>graph TD; A["nyulapi/TKA'ndadosaken boten cetha, blereng'"] --> B["{N-/ny-}"]; A --> C["sulap/TK 'boten ketingal cetha'"]</pre></div>
29.	Ana sing dumadi ing awakku, awakku gemeter lan bebarengan karo cahya kuwi ngresep ing anggaku.	√											√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga). ngresep/TKA'mlebet rumesep' <div><pre>graph TD; A["ngresep/TKA'mlebet rumesep'"] --> B["{N-/ng-}"]; A --> C["resep/TK 'mlebet ambles'"]</pre></div>
30.	Kumala kuwi alon-alon ilang sawise kabeh				√								√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-um-}).

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
	sunare rumesep ing anggaku.														<p>rumesep/TKA'mlebet ngresep'</p> <p>resep/TK'mlebet {-um-} ambles'</p>
31.	Dheweke nggliyer lan ambruk sendhen ing gebyog omah karo isih nggendhong Sukijalu.	√										√			<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p> <p>nggliyer/TKA'ngraosaken mumet, jer-jeran paningalipun'</p> <p>{N-/ng-} gliyer/TK 'mumet'</p>
32.	Luh ndlewer ing pipine.	√										√			<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p> <p>ndlewer/TKA'ndlewer'</p> <p>{N-/ng-} dlewer/TK 'dlewer'</p>

Tabel salajengipun

1	2	3								4				5	
33.	Srengenge durung kumawasa , cahyane isih semanak .				√					{-em-}				√ √	<ul style="list-style-type: none">Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-um-}). kumawasa/TKA'sipatipun nguwasani' <div><div></div><div></div></div> kuwasa/TK {-um-} 'ingkang linuwih'Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-em-}). semanak/TKA'ramah, taksih raket' <div><div></div><div></div></div> sanak/TK {-em-} 'ramah, raket sanget'
34.	Ngancik tengah awan, cahya srengenge krassa sumelet .				√								√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-um-}). sumelet/TKA'raosipun pating sumelet' <div><div></div><div></div></div> selet/TA'selet' {-um-}

Tabel salajengipun

1	2	3								4				5
35.	Wong loro kepanasen , sanadyan wis nganggo 'seraong' utawa caping gedhe kanggo nutupi sirahe.							√				√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ ke-/-en } + lingga). kepanasen/TKA' ngraosaken benter sanget' <div><div>↙ ↘</div><div>{ ke-/-en } panas/TK 'benter'</div></div>
36.	Hawa dadi krasa luwih seger, awit kiwa tengene kali akeh wit-witan ngrembuyung .	√									√			Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga). ngrembuyung/TKA 'wujudipun ngrembaka, kathah ronipun' <div><div>↙ ↘</div><div>{ N-/-ng } rembuyung/TK 'kathah ronipun'</div></div>
37.	Bareng kuwaregen tur kegawa awak lungkrah, wong loro terus ngglethak.							√					√	Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ ke-/-en } + lingga).

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
														kuwaregen/TK'sampun tuwuk sanget anggenipun dhahar' <div><div>←</div><div>→</div><div>{ke-/en}</div><div>wareg/TK 'sampun tutug anggenipun dhahar'</div></div>	
38.	Pancen ora gampang nemokake asil alas, nanging amarga wis kulina nyambut gawe kaya mangkono, kabeh kuwi ora dirasa ngrekasa.	√										√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga). ngrekasa/TKA'ngraosaken susah sanget' <div><div>↙</div><div>↘</div><div>{N-/ng}</div><div>rekasa/TK 'rekasa'</div></div>	
39.	Apamaneh hawane krasa silir dening angin kang semilir alon.								{-em-}			√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-em-}). semilir/TKA'raosipun silir' <div><div>↙</div><div>↘</div><div>silir/TK'isis amargi kanginan'</div><div>{-em-}</div></div>	

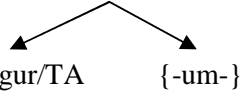
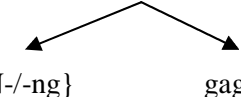
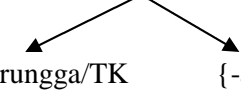
Tabel salajengipun

1	2	3								4				5
40.	Yakuwi alame wong turu, mbok menawa Jalukura pancen kekeselen .							√				√		<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i>({ke-/en}+ lingga).</p> <p>kekeselen/TKA'ngraosaken sayah sanget'</p> <p>↙ ↘</p> <p>{ke-/en} kesel/TK'sayah ing badan'</p>
41.	Nanging panggah wae atine ora kepenak, merga ana bab sing ngganjel pangrasane.	√										√		<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p> <p>ngganjel/TKA'ngraosaken wonten ingkang ngganjel'</p> <p>↙ ↘</p> <p>{N-/ng} ganjel/TA 'menapa ingkang dipundamel ganjel'</p>
42.	Jalukura nggumun nyawang kabeh kuwi.	√											√	<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p>

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
															nggumun/TKA' gumun'
43.	Nanging amung sedhela, awit swarane wong tuwa ing impene wis ngracuni pikirane.							√					√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk afiks gabung(hanuswara + lingga + -i). ngracuni/TKA'sipatipun ngracuni'
44.	Bebarengan karo kuwi ana swara jumlegur seru banget ing akasa, kaya swarane gludhug.				√								√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-um-}).

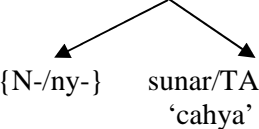
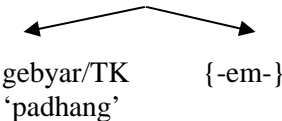
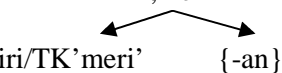
Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
															jumlegur/TKA'swatanipun pating jlegur'
45.	Pikirane Jalukura nglambrang, nganti ora nggagas anggone ngliwet, satemah liwete mateng karepe dhewe malah kepara gosong.	√												√	Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga). nggagas/TKA 'dipunpenggalih'
46.	Apamaneh manungsa kaya awake dhewe iki, tinitah kanthi akal budi kang mirunggan , tundhone dadi makhluk kang kebak panggantha.					√								√	Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk panambang (lingga + {-an}). mirunggan/TKA'sipatipun aneh'

Tabel salajengipun

1	2	3								4				5
47.	Dene kulit kuwi tansah mubeng ngubengi puser, kaya bumi ngubengi srengenge.	√								√				<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p> <p>mubeng/TKA'wujudipun mubeng, mbunder'</p> <p>{N-/m-} ubeng/TK'ubeng'</p>
48.	Bareng karo lakune wektu, hawa panas kuwi sangsaya adhem, nuli njendhel lan suwening suwe dadi atos utawa wujud lemah sing kita pidak iki.	√								√				<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p> <p>njendhel/TKA'wujudipun dados kenthel'</p> <p>{N-/n-} jendhel/TK 'atos, kenthel'</p>
49.	“Menawi srengenge ingkang saben dinten cahyanipun nyunari bumi menika menapa							√	{-em-}				√ √	<ul style="list-style-type: none"> Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i>({ny-/i} + lingga).

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
	inggih wujud bleger kados bumi menika? Awit menawi dipunawang wujudipun inggih bunder seser gemebyar nyenyulapi.														nyunari/TKA'sipating cahya' {N-/ny-} sunar/TA 'cahya' <ul style="list-style-type: none"> Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-em-}). gemebyar/TKA'sorotipun pating gemebyar' gebyar/TK 'padhang' {-em-}
50.	Tegese panyuwun iku tumidak tumandang gawe sakatoge miturut kabisane dhewe- dhewe, nora iren lan kemeran .					√								√ √	<ul style="list-style-type: none"> Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk panambang (lingga + {-an}). iren/TKA'ngraosaken iri,meri' iri/TK 'meri' {-an}

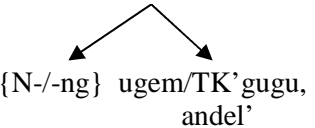
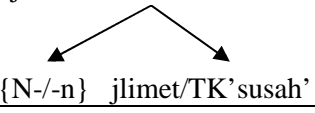
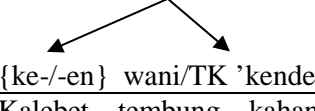
Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
															<ul style="list-style-type: none"> Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i>({ke-/en} + lingga). <p>kemeran/TKA 'sipatipun boten remen menawi tiyang sanes pikantuk kabegjan'</p> <p>{ke-/en} meri/TK'iri'</p>
51.	Yen wong kuwi pinter, ora bakal kewran nandangi sabarang gawe, luwih-luwih yen pinter nguwasani nepsu candhala ing dhiri pribadi, saengga bisa manjing ajur-ajer, miguna ing ngaguna.		√											√	<ul style="list-style-type: none"> Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater({mi-} + lingga). <p>miguna/TKA'paring paedah'</p> <p>{mi-} guna/TA'paedah'</p>
52.	Nanging yen kekerepen mubeng seser, eri lancip-lancip kuwi bisa kethul.						√				√				<ul style="list-style-type: none"> Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i>({ke-/en} + lingga)

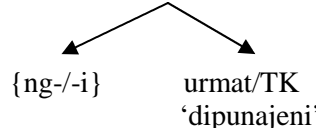
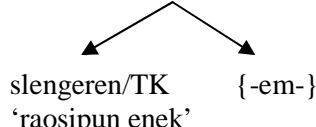
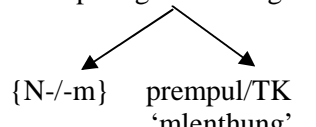
Tabel salajengipun

1	2	3									4					5
																kekerepen/TKA'ukuranipun rengked sanget' {ke-/en} kerep/TK 'rengked, sanget'
53.	Menawi kepareng kula badhe nyuwun pangertosan bab pengalamanipun bapa Bara Tumalang nalika taksih mudha, supados kula saged nyecep bab-bab ingkang migunani ing gesang punika.								{mi-/i}						√	Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>afiks gabung</i> ({mi-} + lingga + {i}). migunani/TKA'paring paedah' {mi-} miguna/TKA 'paring paedah' {mi-} guna/TA'paedah'
54.	Kanthi ngugemi ukara kuwi, wong Jawa tansah ngati-ati anggone tumindak.								√						√	Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>afiks gabung</i> (hanuswara + lingga + -i).

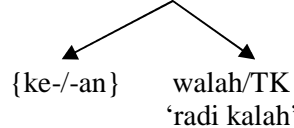
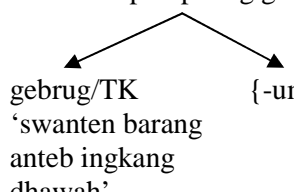
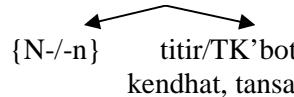
Tabel salajengipun

1	2	3									4					5
																ngugemi/TKA'nggugu, ngandel'
55.	Ora kemrungsung ngayahi pagaweyan lan ora ngremehake uger ngadhepi prekara njlimet .	√													√	Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga). njlimet/TKA'susah, awrat'
56.	Duwe kuwanen , netepi darmaning urip, wani ngrungkebi negarane.					√									√	Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ke-/en} + lingga). kuwanen/TKA'sipatipun wantun sanget, gadhah kekendelan ingkang inggil'
57.	Sabanjure sing kapitu, 'ngurmati sing								√						√	Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({N-/i} + lingga).

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
	luwih tuwa, luwih pinter lan sing duwe pangkat’.														ngormati/TKA’ gadhah sipat urmat dhateng tiyang sanes’
58.	Alaskato semlengeren nyawang endhog sing wujude sakmono gedhene kuwi.								{-em-}				√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-em-} semlengeren/TKA’raosipun enek’
59.	Kulit sing wis mlerah abang- abang kuwi wiwit mrempul .	√								√					Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga). rempul/TKA’wujudipun pating mlenthung’
60.	Gatel sing dirasa ora kurang malah sangsaya					√							√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ke-/an} + lingga).

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
	krasa ngedab-edabi, tangane loro pisan wis kuwalahan anggong kukur-kukur.														kuwalahan/TKA'raosipun sampun kuwalahan'
61.	Wusana tiba gumebrug saka lincak papane ngglethak.				√								√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-um-}). gumebrug/TKA 'swantenipun pating gebrug'
62.	Sakala awake gemeter, keteg jantungge nitir .	√											√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga). nitir/TKA'cepet sanget'

Tabel salajengipun

1	2	3								4				5
63.	Sukijalu nangis kekejer lan banjur digendhong dening Alaskato.								{ke-}				√	<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater ({ke-} + lingga).</p> <p>kekejer/TKA 'nangis ingkang sero'</p> <pre> / \ / \ / \ / \ {ke-} kejer/TK 'nangis sero' </pre>
64.	Wong-wong kang ana ing kono padha mbrebes mili , rumangsa kedhodhog pangrasane krungu pisambate Sukinara.	√											√	<p>• Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p> <p>mbrebes/TKA 'waspanipun mili sekedhik'</p> <pre> / \ / \ / \ / \ {N-/m-} brebes/TK 'mili,ndlewer' </pre> <p>mili/TKA 'sipating toya'</p> <pre> / \ / \ / \ / \ {N-/m-} ili/TK 'lampahing toya' </pre>

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
															<ul style="list-style-type: none"> Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater ({ke-} + lingga). <p>kedhodhog/TKA'raosipun kaget kados dipundhodhog'</p> <pre> graph TD A[kedhodhog/TKA'raosipun kaget kados dipundhodhog'] --> B[{ke-}] A --> C[dhodhog/TA 'dhodhog'] </pre>
65.	Alaskato sangsaya kepeped .								{ke-}				√		<ul style="list-style-type: none"> Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater ({ke-} + lingga). <p>kepeped/TKA'sipatipun meped'</p> <pre> graph TD A[kepeped/TKA'sipatipun meped'] --> B[{ke-}] A --> C[peped/TA 'dipundhesek'] </pre>
66.	Ana swarane kewan galak pating jlerit ana swara kemresek sing banget nggriseni kuping lan ana swara kaya wit							√	{-em-}				√ √		<ul style="list-style-type: none"> Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-em-}).

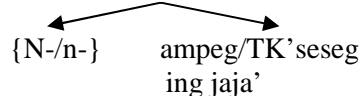
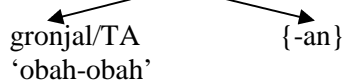
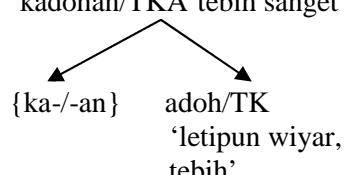
Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
	ambruk.														<p>kemresek/TKA'swantenipun pating kresek'</p> <pre> graph TD A[kemresek/TKA'swantenipun pating kresek'] --> B[kresek/TK 'swantenipun wos garing, dipidak.] A --> C[{-em-}] </pre> <p>kresek/TK 'swantenipun wos garing, dipidak.</p> <ul style="list-style-type: none"> Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>afiks gabung</i>(hanuswara + lingga + -i). <p>nggriseni/TKA 'raosipun grisi, risi'</p> <pre> graph TD A[nggriseni/TKA 'raosipun grisi, risi'] --> B[riseni/TP 'ndhawuhi supados damel risi] A --> C[{N-/ng-}] B --> D[grisi/TK'risi'] B --> E[{-i}] </pre> <p>{N-/ng-} riseni/TP 'ndhawuhi supados damel risi</p> <p>grisi/TK'risi' {-i}</p>
67.	Para warga kang maune ora percaya lan	√												√	<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p>

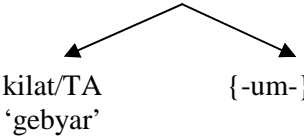
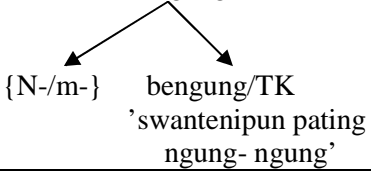
Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
	cubriya karo Alaskato saiki wis ngandel tenan.														ngandel/TKA'sampun percaya' {N-/ng-} andel/TK 'percaya'
68.	Rasa getun nyiksa Alaskato.	√											√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga). nyiksa/TKA'raosipun kesiksa' {N-/ny-} siksa/TK 'siksa'
69.	Alaskato nyawang banyu lerap-lerap kesorot sang candra.								{ke-}				√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater ({ke-} + lingga). kesorot/TKA'raosipun kesorot' {ke-} sorot/TA 'pepadhang ingkang sumirat'
70.	Angin pesisir Bengawan Mahakam krasa nampeg lan	√											√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).

Tabel salajengipun

1	2	3								4					5
	kekes.														nampeg/TKA'raosipun seseg'
71.	Sunare sing edhum bisa nentremake pangrasa kang gronjalan.					√							√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk panambang (lingga + {-an}). gronjalan/TKA'raosipun boten tentrem'
72.	Nanging rembulan mung endah yen saka kadohan.						√					√			Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({ka-/an} + lingga). kadohan/TKA'tebih sanget'
73.	Ana barang kumilat					√							√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk

Tabel salajengipun

1	2	3								4				5
	dibabitake ngarah gulune Alaskato.													seselan (lingga + {-um-}). kumilat/TKA' gadhah sipat kumilat'
74.	Diputer ing ngarepe kaya kitiran, nuwuhake swara mbengung nggegirisi.	√										√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater- ater (hanuswara + lingga). mbengung/TKA 'swantenipun pating ngung- ngung'
75.	Ndaru ireng nggero seru, tangane diangkat dhuwur, ana pletikan geni sing sumamburat				√							√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-um-}).

Tabel salajengipun

1	2	3								4				5
	saka tangan loro kuwi.													sumamburat/TKA'werninipun samburat' samburat/TK {-um-} 'werninipun kacampur Kalihan werni sanes'
76.	Alaskato enggal ngebutake tangane kiwa menyang ngarep, sanalika kumeclap cahya biru tipis ngener geni sing dibalangake dening Ndaru Ireng.			√								√		Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk seselan (lingga + {-um-}). kumeclap/TKA'pating keclap' keclap/TA {-um-} 'gebyaring cahya'
77.	Awake kontal mumbul, saka cangkeme ana getih kang muncrat .	√								√				Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga). muncrat/TKA'gadha sipat muncrat' {N-/m-} muncrat/TA 'sirataning toya'

Tabel salajengipun

1	2	3								4				5
78.	Awit aku ngrumangsani menawa ana ing panggonan cethek mesthi bakal diweruhi dening para manungsa lan mesthi gawe geger.							√					√	<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>afiks gabung</i> (hanuswara + lingga + -i).</p> <p>ngrumangsani/TKA 'raosipun ngrumangsani'</p> <pre> graph TD A[ngumangsani/TKA 'raosipun ngrumangsani'] --> B[ngumangsani/TK 'gadhah sipat rumangsani'] A --> C[-i] B --> D[{N-/ng-}] B --> E[rumangsani/TK 'sampun krassa ing manah'] </pre>
79.	Menawa mbesuk Bengawan Mahakam mbludag lan ana banjir kang tanpa kanyana, sarta diiringi udan lan swara guntur kang susul-susulan, kuwi pratandha aku wis ana ing Bengawan Mahakam.	√									√			<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p> <p>mbludhag/TKA 'luber, toyanipun wutah'</p> <pre> graph TD A[mbludhag/TKA 'luber, toyanipun wutah'] --> B[{N-/m-}] A --> C[bludag/TK 'luber, wutah'] </pre>

Tabel salajengipun

1	2	3								4				5
80.	(Ngoyot aku ambruk, putung lan tugel pang-pange, tuwuh aku dipapras).	√										√		<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p> <p>ngoyot/TK 'sipatipun kados oyot'</p> <pre> graph TD A[ngoyot/TK 'sipatipun kados oyot'] --> B[{N-/ng-}] A --> C[oyot/TA 'peranganing wit ingkang tumancep ing lemah'] </pre>
81.	Swasana gawe giris, sangsaya suwe swasana dadi peteng, angin polahe kakipa, udan tiba ora lumrah, deres banget ngluwihi udan deres sing nate kelakon.							√			√			<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk <i>konfiks</i> ({N-/i} + lingga).</p> <p>ngluwihi/TKA'ukuranipun kangkung kathah'</p> <pre> graph TD A[ngluwihi/TKA'ukuranipun kangkung kathah'] --> B[{ng-/i}] A --> C[luwih/TK 'langkung saking mesthinipun'] </pre>

Tabel salajengipun

1	2	3								4				5
82.	Wit kuwi dadi sangsaya gedhe, oyot-oyote nggubet apa wae kang ana ing ngisore.	√								√				<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk ater-ater (hanuswara + lingga).</p> <p>nggubet/TKA'wujudipun mbulet,ningseti'</p> <pre> graph TD A["nggubet/TKA'wujudipun mbulet,ningseti'"] --> B["{N-/ng}"] A --> C["gubed/TK 'mbulet, ningseti'"] </pre>
83.	Suwe-suwe panggonan kuwi dadi alas blegedhegan , wingit jalaran ora diambah dening jalma manungsa.					√					√			<p>Kalebet tembung kahanan andhahan ingkang pikantuk panambang (lingga + {-an}).</p> <p>blegedhegan/TKA'sipatipun ageng, wiyar.</p> <pre> graph TD A["blegedhegan/TKA'sipatipun ageng, wiyar."] --> B["blegedheg/TA 'wiyar, ageng'"] A --> C["{-an}"] </pre>